ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ NIAL FENNELLY της 24ης Οκτωβρίου 1996 *

1. Η υπόθεση αυτή αφορά την ερμηνεία των άρθρων 77, παράγραφος 2, στοιχείο β', και 78, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου. Αντικείμενο των άρθρων αυτών είναι οι παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως για συντηρούμενα τέκνα δικαιούχων συντάξεως και για ορφανά. Σε όλες τις επιμέρους περιπτώσεις τις οποίες αφορά η προκείμενη υπόθεση, το σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως του κράτους μέλους κατοικίας χορηγεί παροχή μικρότερου ύψους ή για μικρότερο χρονικό διάστημα απ' ό,τι το αντίστοιχο σύστημα της Γερμανίας. Το Sozialgericht Nürnberg (Γερμανία) υποβάλλει το ερώτημα αν η καταβολή συμπληρωματικής παροχής (οπότε οι γερμανικές αρχές θα πρέπει να συμπληρώσουν την παροχή που καταβάλλεται στην Ισπανία ή την Ιταλία, ώστε να την εξισώσουν προς την αντίστοιχη που καταβάλλεται στη Γερμανία) επιβάλλεται ακόμη και στην περίπτωση που η σύνταξη χορηγείται στη Γερμανία μόνον βάσει του προβλεπόμενου από τον κανονισμό 1408/71 συνυπολογισμού των εισφορών που έχουν καταβληθεί σε διάφορα κράτη μέλη ή που ο αποθανών γονέας του ορφανού θα είχε δικαίωμα συντάξεως μόνον βάσει συνυπολογισμού. Σε τελική ανάλυση, η προκείμενη υπόθεση αφορά το πεδίο εφαρμογής της νομολογίας σχετικά με την κατάργηση των εμποδίων της ελεύθερης κυκλοφορίας τα οποία προκύπτουν από τον φόβο της απώλειας δικαιωμάτων κοινωνικής ασφαλίσεως και, ειδικότερα, της αποφάσεως του Δικαστηρίου στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ. [1] Σε περίπτωση που η νομολογία αυτή έχει εφαρμογή εν προκειμένω, το γερμανικό δικαστήριο ερωτά αν το ποσό της συμπληρωματικής παροχής πρέπει να μειωθεί κατ' αναλογία των περιόδων καταβολής εισφορών που έχουν συμπληρωθεί στη Γερμανία προς τις περιόδους καταβολής εισφορών που έχουν συμπληρωθεί στο κράτος της κατοικίας ή σε άλλο κράτος μέλος.

Το νομικό πλαίσιο

Η κοινοτική νομοθεσία

2. Σύμφωνα με τη δεύτερη και την τρίτη αιτιολογική σκέψη του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς, στους μη μισθωτούς και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας [2] (στο εξής: κανονισμός), σκοπός του εν λόγω κανονισμού είναι η εφαρμογή του άρθρου 51 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (στο εξής: Συνθήκη) στις παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως για διακινούμενους εργαζομένους, μέσω της επιτεύξεως συντονισμού, «αφού ληφθούν υπόψη οι σημαντικές διαφορές που υφίστανται μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών κοινωνικής ασφαλίσεως».

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

1 — Απόφαση της 11ης Ιουνίου 1991 στην υπόθεση C-251/89 (Συλλογή 1991, σ. I-2797).

2 — ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 73. Το κείμενο της πιο πρόσφατης κωδικοποιήσεως αυτού του κατ' επανάληψη τροποποιηθέντος κανονισμού έχει δημοσιευθεί στην ΕΕ 1992, C 325, σ. 1. Ο εν λόγω κανονισμός τροποποιήθηκε τελευταία με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 1945/93 του Συμβουλίου, της 30ής Ιουνίου 1993 (ΕΕ 1993, L 181, σ. 1), και με την πλέον πρόσφατη Πράξη Προσχωρήσεως (ΕΕ 1994, C 241, σ. 1).

Κατά τον χρόνο εκδόσεως του κανονισμού, η έβδομη αιτιολογική του σκέψη ανέφερε ότι «οι κανόνες συντονισμού που θεσπίστηκαν για την εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 51 της Συνθήκης πρέπει να εξασφαλίζουν στους εργαζομένους οι οποίοι διακινούνται στο εσωτερικό της Κοινότητας τα κεκτημένα δικαιώματα και πλεονεκτήματα, χωρίς να δύνανται να προκαλέσουν αδικαιολόγητες σωρεύσεις». Ωστόσο, στην όγδοη αιτιολογική σκέψη αναφερόταν ότι «είναι αναγκαίο να τεθεί όσον αφορά την είσπραξη των σωρευομένων παροχών ως ανώτατο όριο το υψηλότερο ποσό παροχής που θα όφειλε ένα από αυτά τα κράτη στον εργαζόμενο, αν αυτός είχε διανύσει εκεί ολόκληρο τον επαγγελματικό του βίο».

3. Το άρθρο 45, παράγραφος 1, του κανονισμού προβλέπει τα εξής:

«Εάν η νομοθεσία κράτους μέλους εξαρτά την απόκτηση, τη διατήρηση ή την ανάκτηση του δικαιώματος παροχών, δυνάμει συστήματος που δεν είναι ειδικό σύστημα κατά την έννοια των παραγράφων 2 και 3, από τη συμπλήρωση περιόδων ασφαλίσεως ή κατοικίας, ο αρμόδιος φορέας αυτού του κράτους μέλους λαμβάνει υπόψη, κατά το μέτρο που απαιτείται, τις περιόδους ασφαλίσεως ή κατοικίας που συμπληρώθηκαν υπό τη νομοθεσία κάθε άλλου κράτους μέλους, στα πλαίσια είτε γενικού είτε ειδικού συστήματος, που εφαρμόζεται σε μισθωτούς ή μη μισθωτούς. Προς τον σκοπό αυτό, ο εν λόγω φορέας λαμβάνει υπόψη τις ως άνω περιόδους, σαν να πρόκειται για περιόδους που συμπληρώθηκαν υπό τη νομοθεσία που εφαρμόζει.»

4. Το κεφάλαιο 8 του τίτλου ΙΙΙ του κανονισμού αφορά «παροχές για τέκνα συντηρούμενα από δικαιούχους συντάξεως και για ορφανά». Το άρθρο 77 έχει ως εξής:

«1. Ο όρος "παροχές", κατά την έννοια του παρόντος άρθρου, καθορίζει τα οικογενειακά επιδόματα που προβλέπονται για τους δικαιούχους συντάξεως γήρατος, αναπηρίας, εργατικού ατυχήματος ή επαγγελματικής ασθένειας, καθώς και τις προσαυξήσεις ή τα συμπληρώματα των συντάξεων αυτών λόγω τέκνων των δικαιούχων αυτών, εξαιρουμένων των συμπληρωμάτων που χορηγούνται βάσει συστημάτων ασφαλίσεως για εργατικά ατυχήματα και επαγγελματικές ασθένειες.

2. Οι παροχές χορηγούνται, οποιοδήποτε και αν είναι το κράτος μέλος στο έδαφος του οποίου κατοικεί ο δικαιούχος συντάξεως ή τα τέκνα, κατά τους ακόλουθους κανόνες:

α) στον δικαιούχο συντάξεως που οφείλεται δυνάμει της νομοθεσίας ενός μόνον κράτους μέλους, σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους μέλους που είναι αρμόδιο για τη σύνταξη·

β) στον δικαιούχο συντάξεων που οφείλονται δυνάμει της νομοθεσίας περισσοτέρων κρατών μελών:

i) σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους στο έδαφος του οποίου κατοικεί ο δικαιούχος αυτός, αν το δικαίωμα για μια από τις παροχές που αναφέρονται στην παράγραφο 1 γεννήθηκε κατ' εφαρμογή της νομοθεσίας του κράτους αυτού, αφού ληφθούν υπόψη, ενδεχομένως, οι διατάξεις του άρθρου 79, παράγραφος 1, στοιχείο α', ή

ii) στις υπόλοιπες περιπτώσεις, σύμφωνα με εκείνη από τις νομοθεσίες των κρατών μελών αυτών στην οποία υπήχθη ο ενδιαφερόμενος επί περισσότερο χρόνο, αν το δικαίωμα για μια από τις παροχές που αναφέρονται στην παράγραφο 1 γεννήθηκε δυνάμει της νομοθεσίας αυτής, αφού ληφθούν υπόψη, ενδεχομένως, οι διατάξεις του άρθρου 79, παράγραφος 1, στοιχείο α'· αν δεν γεννάται δικαίωμα δυνάμει της νομοθεσίας αυτής, οι προϋποθέσεις γενέσεως του δικαιώματος εξετάζονται σε σχέση με τις νομοθεσίες των υπολοίπων ενδιαφερομένων κρατών μελών, κατά φθίνουσα σειρά της διάρκειας των περιόδων ασφαλίσεως ή κατοικίας που συμπληρώθηκαν υπό τη νομοθεσία των κρατών μελών αυτών.»

5. Το άρθρο 78 του κανονισμού έχει ως εξής:

«1. Ο όρος "παροχές", υπό το πνεύμα του παρόντος άρθρου, προσδιορίζει τα οικογενειακά επιδόματα και, ανάλογα με την περίπτωση, τα συμπληρωματικά ή ειδικά επιδόματα που προβλέπονται για τα ορφανά, καθώς και τις συντάξεις ορφανών, εξαιρουμένων των συντάξεων ορφανών που χορηγούνται βάσει συστημάτων ασφαλίσεως για εργατικά ατυχήματα και επαγγελματικές ασθένειες.

2. Οι παροχές για ορφανά χορηγούνται, οποιοδήποτε κι αν είναι το κράτος μέλος κατοικίας του ορφανού ή του φυσικού ή νομικού προσώπου που βαρύνεται με την πραγματική συντήρησή του, κατά τους ακόλουθους κανόνες:

α) για το ορφανό αποθανόντος μισθωτού ή μη μισθωτού, ο οποίος είχε υπαχθεί στη νομοθεσία ενός μόνον κράτους μέλους, σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους αυτού·

β) για το ορφανό αποθανόντος μισθωτού ή μη μισθωτού ο οποίος είχε υπαχθεί στις νομοθεσίες πολλών κρατών μελών:

i) σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους στο έδαφος του οποίου κατοικεί το ορφανό, αν το δικαίωμα για μια από τις παροχές που αναφέρονται στην παράγραφο 1 γεννήθηκε κατά τη νομοθεσία του κράτους αυτού, αφού ληφθούν υπόψη, ενδεχομένως, οι διατάξεις του άρθρου 79, παράγραφος 1, στοιχείο α', ή

ii) στις υπόλοιπες περιπτώσεις, σύμφωνα με εκείνη από τις νομοθεσίες των κρατών μελών αυτών, στην οποία είχε υπαχθεί ο αποθανών επί περισσότερο χρόνο, αν το δικαίωμα για μια από τις παροχές που αναφέρονται στην παράγραφο 1 γεννήθηκε δυνάμει της νομοθεσίας αυτής, αφού ληφθούν υπόψη, ενδεχομένως, οι διατάξεις του άρθρου 79, παράγραφος 1, στοιχείο α΄· αν δεν γεννάται δικαίωμα δυνάμει της νομοθεσίας αυτής, οι προϋποθέσεις γενέσεως του δικαιώματος εξετάζονται σε σχέση με τις νομοθεσίες των υπολοίπων ενδιαφερομένων κρατών μελών, κατά φθίνουσα σειρά της διάρκειας των περιόδων ασφαλίσεως ή κατοικίας που συμπληρώθηκαν υπό τη νομοθεσία των κρατών μελών αυτών.

Η νομοθεσία του κράτους μέλους που ισχύει για την καταβολή των παροχών που αναφέρονται στο άρθρο 77 υπέρ των τέκνων δικαιούχου συντάξεων εξακολουθεί εντούτοις να ισχύει μετά τον θάνατο του δικαιούχου αυτού για την καταβολή των παροχών στα ορφανά του.»

6. Οι εν προκειμένω κρίσιμες διατάξεις του άρθρου 79 του κανονισμού είναι οι ακόλουθες:

«1. Οι παροχές, υπό την έννοια των άρθρων 77 και 78, καταβάλλονται σύμφωνα με τη νομοθεσία που ορίζεται κατ' εφαρμογή των άρθρων αυτών από τον φορέα που είναι αρμόδιος για την εφαρμογή της νομοθεσίας αυτής και εις βάρος του, σαν να είχε υπαχθεί ο δικαιούχος των συντάξεων ή ο αποθανών αποκλειστικά στη νομοθεσία του αρμοδίου κράτους.

Πάντως:

α) αν η νομοθεσία αυτή προβλέπει ότι η κτήση, η διατήρηση ή η ανάκτηση του δικαιώματος παροχών εξαρτάται από τη διάρκεια των περιόδων ασφαλίσεως, απασχολήσεως, μη μισθωτής δραστηριότητας ή κατοικίας, η διάρκεια αυτή καθορίζεται αφού ληφθούν υπόψη, εφόσον είναι ανάγκη, οι διατάξεις του άρθρου 45 ή του άρθρου 72, ανάλογα με την περίπτωση·

β) αν η νομοθεσία αυτή προβλέπει ότι το ποσό των παροχών υπολογίζεται βάσει του ποσού της συντάξεως ή ότι εξαρτάται από τη διάρκεια των περιόδων ασφαλίσεως, το ποσό των παροχών αυτών υπολογίζεται βάσει του θεωρητικού ποσού που καθορίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 46, παράγραφος 2.

(...)

3. Το δικαίωμα παροχών που οφείλεται είτε δυνάμει μόνο της εθνικής νομοθεσίας είτε κατ' εφαρμογή της παραγράφου 2 και των άρθρων 77 και 78 αναστέλλεται, αν τα τέκνα δικαιούνται οικογενειακών παροχών ή επιδομάτων κατά τη νομοθεσία κράτους μέλους λόγω ασκήσεως επαγγελματικής δραστηριότητας. Στην περίπτωση αυτή, οι ενδιαφερόμενοι θεωρούνται σαν μέλη της οικογένειας μισθωτού ή μη μισθωτού.»

7. Με το άρθρο 80, παράγραφος 1, του κανονισμού, καθιερώνεται μια Διοικητική Επιτροπή για την κοινωνική ασφάλιση των διακινουμένων εργαζομένων (στο εξής: Διοικητική Επιτροπή), η οποία απαρτίζεται από εκπροσώπους των κυβερνήσεων των κρατών μελών. Σύμφωνα με τα άρθρα 80, παράγραφος 3, και 81, στοιχείο α', του κανονισμού, η Διοικητική Επιτροπή μπορεί να λαμβάνει ομοφώνως αποφάσεις σε θέματα ερμηνείας που απορρέουν από τον κανονισμό, με την επιφύλαξη όμως του δικαιώματος των ενδιαφερομένων αρχών, φορέων και προσώπων να προσφεύγουν στα δικαστήρια και σε διαδικασίες που προβλέπονται από τις νομοθεσίες των κρατών μελών, από τον κανονισμό και από τη Συνθήκη.

Η νομολογία

8. Το Δικαστήριο έχει καθιερώσει την αρχή ότι οι εκδιδόμενες βάσει του άρθρου 51 της Συνθήκης κοινοτικές πράξεις που προβλέπουν την απόκτηση δικαιώματος παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως μέσω του συνυπολογισμού των περιόδων που λαμβάνονται υπόψη δυνάμει των νομοθεσιών πλειόνων κρατών μελών δεν μπορούν να θίγουν την κτήση ή τη διατήρηση δικαιωμάτων κοινωνικής ασφαλίσεως βάσει της νομοθεσίας ενός μόνον κράτους μέλους (στις προτάσεις μου θα αναφέρω ενίοτε τα δικαιώματα αυτά ως «αμιγώς εθνικά δικαιώματα»). Το Δικαστήριο έχει εφαρμόσει την αρχή αυτή σε διάφορες χρονικές περιόδους και σε διαφόρους τομείς, είτε επιβάλλοντας τη συμπλήρωση των παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως τις οποίες συντονίζει η Κοινότητα, προκειμένου να καλυφθεί η διαφορά μεταξύ των παροχών αυτών και των αμιγώς εθνικών παροχών, και μάλιστα από το κράτος μέλος που είναι αρμόδιο για τις αμιγώς εθνικές παροχές («αρχή της συμπληρώσεως»), είτε επιβάλλοντας την πλήρη διατήρηση των αμιγώς εθνικών δικαιωμάτων παράλληλα προς τα δικαιώματα που απορρέουν από το κοινοτικό δίκαιο, έστω κι αν ο διακινούμενος εργαζόμενος λαμβάνει, κατ' αυτόν τον τρόπο, υψηλότερες παροχές από εκείνες που θα μπορούσε να λάβει αν είχε παραμείνει καθ' όλη τη διάρκεια του επαγγελματικού του βίου σ' ένα μόνον κράτος μέλος («αρχή της διατηρήσεως») [3]. Η αρχή της διατηρήσεως καθιερώθηκε, όσον αφορά τις συντάξεις, με την απόφαση στην υπόθεση Petroni [4], με την οποία το Δικαστήριο δέχθηκε ότι το άρθρο 46, παράγραφος 3, του κανονισμού, ως είχε τότε, «δεν συμβιβάζεται (...) με το άρθρο 51 της Συνθήκης, στο μέτρο που επιβάλλει όρια στη σώρευση δύο παροχών που έχουν αποκτηθεί σε διαφορετικά κράτη μέλη, μέσω της μειώσεως του ποσού της παροχής που έχει αποκτηθεί δυνάμει μόνο της εθνικής νομοθεσίας» [5].

9. Παρόμοια ερωτήματα σχετικά με τα όρια της σωρεύσεως παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως της ιδίας φύσεως ανέκυψαν στο πεδίο των οικογενειακών παροχών του

3 — Για μια πιθανή εξήγηση του λόγου για τον οποίο η αρχή της διατηρήσεως έχει εφαρμοστεί σε συντάξεις ενώ η αρχή της συμπληρώσεως σε οικογενειακές παροχές, βλ. Pennings, F.: *Introduction to European Social Security Law* (Deventer, 1994), σ. 233.

4 — Απόφαση της 21ης Οκτωβρίου 1975 στην υπόθεση 24/75 (Συλλογή τόμος 1975, σ. 347).

5 — Διατακτικό της αποφάσεως. Η παλαιότερη νομολογία του Δικαστηρίου περί των συντάξεων δίδει την εντύπωση ότι ταλαντευόταν μεταξύ των δύο λύσεων που προαναφέρθηκαν, τόσο βάσει του προγενέστερου κανονισμού (ΕΟΚ) 3 του Συμβουλίου, περί της κοινωνικής ασφαλίσεως των διακινουμένων εργαζομένων (JO 1958, 30, σ. 561) όσο και βάσει του κανονισμού 1408/71. Βλ., αφενός, αποφάσεις της 15ης Ιουλίου 1964 στην υπόθεση 100/63, Van der Veen (Συλλογή τόμος 1954-1964, σ. 1173), και της 13ης Ιουλίου 1966 στην υπόθεση 4/66, Hagenbeck (Συλλογή τόμος 1965-1968, σ. 461), και, αφετέρου, αποφάσεις της 5ης Ιουλίου 1967 στις υποθέσεις 1/67, Cicchelski (Συλλογή τόμος 1965-1968, σ. 531), 2/67, De Moor (Συλλογή τόμος 1965-1968, σ. 547) και 9/67, Colditz (Συλλογή τόμος 1965-1968, σ. 569). Γενικά, βλ. Wyatt, D.: «Pensions and acquired rights under national law», (1975-76) 1 *European Law Review*, σ. 314. Το Δικαστήριο δέχθηκε ότι οι διατάξεις του άρθρου 46, παράγραφος 3, σχετικά με το ανώτατο επιτρεπόμενο συνολικό ποσό των στηριζομένων σε συνυπολογισμό συντάξεων δεν μπορούσαν να τύχουν εφαρμογής ούτε σε συνυπολογισμό σ' ένα εθνικό δικαίωμα συντάξεως, υποκείμενο επιπροσθέτως σε κοινοτικές διατάξεις περί καταργήσεως των προϋποθέσεων κατοικίας. Βλ. άρθρο 10 του κανονισμού και απόφαση της 20ής Οκτωβρίου 1977 στην υπόθεση 32/77, Giuliani (Συλλογή τόμος 1977, σ. 563). Για μια σφαιρική εξέταση του ζητήματος βλ. Van Raepenbusch, S.: *La Sécurité Sociale des Personnes qui Circulent à l'Intérieur de la Communauté Économique Européenne* (Βρυξέλλες, 1991), σ. 366 έως 369.

κεφαλαίου 8 του τίτλου ΙΙΙ του κανονισμού, στην υπόθεση Rossi [6].

Το άρθρο 79, παράγραφος 3, του κανονισμού προβλέπει ότι το δικαίωμα παροχών που οφείλονται είτε δυνάμει μόνο της εθνικής νομοθεσίας είτε κατ' εφαρμογή των άρθρων 77 και 78 αναστέλλεται, σε περίπτωση κτήσεως δικαιώματος αντίστοιχων παροχών κατά τη νομοθεσία άλλου κράτους μέλους λόγω ασκήσεως επαγγελματικής δραστηριότητας. Όπως προκύπτει από τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Capotorti στην υπόθεση Rossi, η υπόθεση αυτή αφορούσε τη σώρευση του αμιγώς εθνικού, βελγικού δικαιώματος ενός δικαιούχου συντάξεως, ο οποίος είχε πλέον μεταφέρει την κατοικία του στην Ιταλία, για συμπληρωματικές παροχές λόγω συντηρούμενων τέκνων με το ενδεχόμενο δικαίωμα της συζύγου του για μια μικρότερου ύψους παροχή που προέβλεπε η ιταλική νομοθεσία λόγω της απασχολήσεώς της εκεί. Ο γενικός εισαγγελέας αναφέρθηκε στην ανάγκη προστασίας των «κεκτημένων δικαιωμάτων» μέσω της εφαρμογής της αρχής της συμπληρώσεως [7]. Το Δικαστήριο δέχθηκε ότι η κοινοτική νομοθεσία «δεν θεσπίζ[ει] κοινό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως αλλά επιτρέπ[ει] την ύπαρξη διαφορετικών συστημάτων, που δημιουργούν διαφορετικές απαιτήσεις έναντι των διαφόρων οργανισμών κατά των οποίων ο δικαιούχος έχει άμεσα δικαιώματα, δυνάμει είτε μόνον του εσωτερικού δικαίου είτε του εσωτερικού δικαίου, συμπληρουμένου εν ανάγκη από το κοινοτικό δίκαιο» [8]. Ακολούθως, το Δικαστήριο έκρινε ότι ένας κανόνας του κοινοτικού δικαίου και, ειδικότερα, το άρθρο 79, παράγραφος 3, του κανονισμού, που «αποβλέπει στην αποφυγή της σωρεύσεως οικογενειακών επιδομάτων, δεν εφαρμόζεται παρά μόνο στο μέτρο που δεν στερεί χωρίς λόγο τους ενδιαφερόμενους από την εφαρμογή ορισμένων ευεργετικών διατάξεων της νομοθεσίας ενός κράτους μέλους». Έγινε, δηλαδή, δεκτό ότι το άρθρο 79, παράγραφος 3, εφαρμόζεται «μόνο μέχρι του πράγματι καταβαλλομένου ποσού [της παροχής που προβλέπεται] λόγω της ασκήσεως επαγγελματικής δραστηριότητας» [9] και ότι η διαφορά έπρεπε να καταβληθεί από τις βελγικές αρχές ως συμπληρωματική παροχή.

10. Σε μια σειρά μεταγενέστερων υποθέσεων, το Δικαστήριο εξέτασε τις διατάξεις περί απαγορεύσεως της σωρεύσεως των άρθρων 76 και 79, παράγραφος 3, του κανονισμού, καθώς και την αντίστοιχη διάταξη που ισχύει για τους μη μισθωτούς, δηλαδή το άρθρο 10, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΟΚ) 574/72 του Συμβουλίου, της 21ης Μαρτίου 1972, περί του τρόπου εφαρμογής του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς, στους μη μισθωτούς και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας [10]. Συναφώς, το Δικαστήριο εφάρμοσε την αρχή της συμπληρώσεως σε περιπτώσεις σωρεύσεως αμιγώς εθνικών οικογενειακών παροχών με παροχές οι οποίες απέρρεαν αποκλειστικά από την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου (π.χ., από την κατάργηση των προϋποθέσεων κατοικίας, δυνάμει του άρθρου 73 του κανονισμού) [11], ενώ εφάρμοσε την αρχή της διατηρήσεως σε περιπτώσεις σωρεύσεως αμιγώς εθνικών δικαιωμάτων παρεχομένων από διάφορα κράτη μέλη [12].

6 — Απόφαση της 6ης Μαρτίου 1979 στην υπόθεση 100/78 (Συλλογή τόμος 1979/1, σ. 451).

7 — Βλ. τις προτάσεις του, σ. 464.

8 — Σκέψη 13.

9 — Διατακτικό της αποφάσεως.

10 — ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 138.

11 — Βλ. αποφάσεις της 19ης Φεβρουαρίου 1981 στην υπόθεση 104/80, Beeck (Συλλογή 1981, σ. 503), της 4ης Ιουλίου 1985 στην υπόθεση 104/84, Kromhout (Συλλογή 1985, σ. 2205), της 23ης Απριλίου 1986 στην υπόθεση 153/84, Ferraioli (Συλλογή 1986, σ. 1408), και της 27ης Ιουνίου 1989 στην υπόθεση 24/88, Georges (Συλλογή 1989, σ. 1905). Σε όλες τις περιπτώσεις, η αρχή της συμπληρώσεως εφαρμόζεται ανεξαρτήτως του εάν το δικαίωμα που έχει εν μέρει αναστα-λεί είναι το αμιγώς εθνικό δικαίωμα ή το δικαίωμα που έχει αποκτηθεί μέσω του απορρέοντος από το κοινοτικό δίκαιο συντονισμού. Πρβ. την ανάλυση του Van Raepenbusch, όπ.π., σ. 380 έως 390, ο οποίος, δεδομένου ότι επικεντρώνει την προσοχή του αποκλειστικά στην αναστολή συντονιζομένων δικαιωμάτων, αδυνατεί να εξηγήσει την απόφαση Kromhout.

12 — Απόφαση της 9ης Ιουλίου 1987 στην υπόθεση 377/85, Burchell (Συλλογή 1987, σ. 3329).

11. Στο πλαίσιο της εφαρμογής των άρθρων 77 και 78 του κανονισμού το Δικαστήριο ακολούθησε μια παρόμοια προσέγγιση. Τα άρθρα αυτά προβλέπουν ότι, σε κάθε περίπτωση, αρμόδιο για την καταβολή των παροχών για συντηρούμενα τέκνα δικαιούχων συντάξεως ή για ορφανά θα πρέπει να είναι μόνον ένα κράτος μέλος: το κράτος μέλος το οποίο είναι αποκλειστικά αρμόδιο για την καταβολή της συντάξεως ή στου οποίου τη νομοθεσία υπαγόταν αποκλειστικά ο αποθανών εργαζόμενος ή, στην περίπτωση που για την καταβολή της συντάξεως είναι αρμόδια περισσότερα του ενός κράτη μέλη ή που ο αποθανών εργαζόμενος υπαγόταν στη νομοθεσία περισσοτέρων του ενός κρατών μελών, το κράτος μέλος κατοικίας ή, τέλος, ελλείψει δικαιώματος στο κράτος αυτό, το κράτος μέλος στο οποίο υφίστανται τέτοια δικαιώματα και στο οποίο έχει συμπληρωθεί η μεγαλύτερη περίοδος ασφαλίσεως ή κατοικίας. Εξαίρεση από την αρχή αυτή της αποκλειστικής αρμοδιότητας προβλέφθηκε με την απόφαση στην υπόθεση Laterza [13], με την οποία το Δικαστήριο δέχθηκε ότι το δικαίωμα επί οικογενειακών παροχών που έχει ένας δικαιούχος συντάξεως, δυνάμει του άρθρου 77, παράγραφος 2, στοιχείο β', σημείο i, του κανονισμού, έναντι του κράτους στο έδαφος του οποίου κατοικεί, δεν του στερεί το δικαίωμα οικογενειακών παροχών μεγαλύτερου ύψους, το οποίο έχει ήδη προηγουμένως αποκτήσει έναντι άλλου κράτους μέλους: οι παροχές του κράτους μέλους κατοικίας έπρεπε συνεπώς να συμπληρωθούν από το άλλο κράτος μέλος, προκειμένου να καλυφθεί η διαφορά μεταξύ των δύο αυτών ποσών. Το Δικαστήριο παρέπεμψε στην προγενέστερη απόφασή του στην υπόθεση Rossi, από την οποία και συνήγαγε την αρχή ότι οι κανόνες του κοινοτικού δικαίου δεν μπορούν να εφαρμόζονται κατά τρόπον ώστε να συνεπάγονται μείωση των παροχών που οφείλονται στον διακινούμενο εργαζόμενο ή στους έλκοντες εξ αυτού δικαίωμα, δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας *συμπληρουμένης από το κοινοτικό δίκαιο* [14]. Το κοινοτικό δίκαιο πρέπει «να διασφαλίζ[ει] στους εργαζομένους που διακινούνται εντός της Κοινότητας το σύνολο των παροχών που έχουν αποκτήσει στα διάφορα κράτη μέλη, θέτοντας ως ανώτατο όριο "το υψηλότερο ποσό" των παροχών αυτών» [15].

12. Στην υπόθεση Gravina [16], η οποία αφορούσε προβλεπόμενες από τη γερμανική νομοθεσία συντάξεις ορφανών, επί των οποίων τα ορφανά που κατοικούσαν στην Ιταλία είχαν αμιγώς εθνικό δικαίωμα, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι οι εργαζόμενοι δεν έπρεπε, ως αποτέλεσμα της ασκήσεως του δικαιώματός τους ελεύθερης κυκλοφορίας, να στερηθούν «τα οφέλη κοινωνικής ασφαλίσεως που τους διασφαλίζει, *σε κάθε περίπτωση*, η νομοθεσία ενός μόνον κράτους μέλους» [17]. Επικαλούμενο την απόφαση Rossi, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι «το άρθρο 78, παράγραφος 2, στοιχείο β', σημείο i, του κανονισμού (...) έχει την έννοια ότι το δικαίωμα επί παροχών σε βάρος του κράτους στο έδαφος του οποίου κατοικεί το ορφανό, στο οποίο οι παροχές αυτές έχουν χορηγηθεί, δεν καταργεί το δικαίωμα επί παροχών μεγαλύτερου ύψους, το οποίο *είχε προηγουμένως κτηθεί δυνάμει μόνο της νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους*» (η υπογράμμιση δική μου). Σε τέτοιου είδους υποθέσεις το Δικαστήριο εφάρμοζε την αρχή της συμπληρώσεως.

13. Σε μεταγενέστερες αποφάσεις, το Δικαστήριο παραπέμπει στην απόφαση Laterza οσάκις κρίνει ότι δικαίωμα για συμπληρωματική παροχή γεννάται στην περίπτωση που «το ποσό των παροχών που κατα-

13 — Απόφαση της 12ης Ιουνίου 1980 στην υπόθεση 733/79 (Συλλογή τόμος 1980/11, σ. 291).

14 — Σκέψη 8 της αποφάσεως Laterza. Από τα χωρία που παρατίθενται προκύπτει ότι το συμπέρασμα αυτό παραφράζει κάπως την απόφαση στην υπόθεση Rossi.

15 — Σκέψη 8 της αποφάσεως Laterza.

16 — Απόφαση της 9ης Ιουλίου 1980 στην υπόθεση 807/79 (Συλλογή τόμος 1980/11, σ. 449).

17 — Σκέψη 6, η υπογράμμιση δική μου.

βάλλει το κράτος της κατοικίας [σύμφωνα με το άρθρο 77, παράγραφος 2, στοιχείο β', σημείο i, είναι κατώτερο του ποσού των παροχών που χορηγεί το άλλο κράτος που οφείλει [την καταβολή συντάξεως]» [18], επαναλαμβάνοντας ότι «οι κανόνες που περιέχονται στον κανονισμό (...) πρέπει να εξασφαλίζουν στους εργαζομένους που διακινούνται εντός της Κοινότητας το σύνολο των παροχών επί των οποίων έχουν αποκτήσει δικαίωμα σε διάφορα κράτη μέλη, με ανώτατο όριο "το υψηλότερο ποσό" των παροχών αυτών» [19]. Το Δικαστήριο επικαλέστηκε επίσης την απόφασή του στην υπόθεση Gravina όταν δέχθηκε ότι «τα άρθρα 77 και 78 (...) πρέπει να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι το δικαίωμα λήψεως συντάξεως ορφανού που θεμελιώνεται στη νομοθεσία του κράτους μέλους που είναι αρμόδιο σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές δεν καταργεί, όταν ο αποθανών πατέρας είχε υπαχθεί στις νομοθεσίες περισσοτέρων του ενός κρατών μελών, το δικαίωμα λήψεως υψηλοτέρων παροχών ορφανού, βάσει μόνο της νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους» [20]. Παρά την τελευταία αυτή φράση, η αρχή της συμπληρώσεως εφαρμόστηκε σε όλες αυτές τις υποθέσεις, χωρίς να ληφθεί υπόψη αν τα επίμαχα δικαιώματα ήταν αμιγώς εθνικά ή αν απέρρεαν μόνο δυνάμει των συντονιστικών διατάξεων του κανονισμού.

14. Η απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ. [21] αφορούσε έναν αριθμό προσώπων (στο εξής: αιτούντες), οι οποίοι κατοικούσαν σε κράτη μέλη άλλα πλην της Γερμανίας και οι οποίοι (καθόσον ενδιαφέρει την παρούσα υπόθεση) είτε ελάμβαναν συντάξεις βάσει της νομοθεσίας της Γερμανίας και ενός άλλου κράτους μέλους είτε αντλούσαν τα δικαιώματά τους από πρόσωπα τα οποία είχαν εργαστεί ως μισθωτοί ή μη μισθωτοί στη Γερμανία και σ' ένα άλλο κράτος μέλος. Τα αιτήματά τους αφορούσαν είτε τη χορήγηση των παροχών για τέκνα ή για ορφανά που προέβλεπε η γερμανική νομοθεσία είτε την καταβολή από τις γερμανικές αρχές ποσών προς συμπλήρωση των αντίστοιχων παροχών που ελάμβαναν στο κράτος μέλος κατοικίας. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι αιτούμενες παροχές ή συμπληρωματικές παροχές αφορούσαν τέκνα τα οποία είχαν γεννηθεί μετά τη μεταφορά της κατοικίας των αιτούντων εκτός της Γερμανίας, οπότε οι εν λόγω αιτούντες δεν είχαν λάβει μέχρι τότε καμία παροχή για τα τέκνα αυτά δυνάμει της γερμανικής νομοθεσίας. Ούτε από την απόφαση του Δικαστηρίου, ούτε από τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα προκύπτει ότι οι αιτούντες ελάμβαναν συντάξεις επί των οποίων είχαν αποκτήσει δικαίωμα βάσει της γερμανικής μόνον νομοθεσίας ή ότι αντλούσαν δικαιώματα από μισθωτούς ή μη μισθωτούς, οι οποίοι είχαν καταβάλει επαρκείς εισφορές στη Γερμανία, ώστε να δικαιούνται σύνταξη βάσει της γερμανικής μόνον νομοθεσίας [22].

15. Απαντώντας στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση Αθανασόπουλος

18 — Απόφαση της 12ης Ιουλίου 1984 στην υπόθεση 242/83, Paieri (Συλλογή 1984, σ. 3171). Από τη σκέψη 3 προκύπτει ότι ο εν λόγω δικαιούχος συντάξεως ελάμβανε για τα συντηρούμενα τέκνα του οικογενειακές παροχές δυνάμει της βελγικής νομοθεσίας, πριν μεταφέρει την κατοικία του στην Ιταλία, όπου οι αντίστοιχες παροχές ανέρχονταν σε μικρότερο ύψος.

19 — Απόφαση της 14ης Μαρτίου 1989 στην υπόθεση 1/88, Baldi (Συλλογή 1989, σ. 667, σκέψη 22). Η προβλεπόμενη από τη βελγική νομοθεσία παροχή για ορφανά, την οποία ο αιτών ελάμβανε προηγουμένως ολόκληρη και η οποία, αφότου αυτός μετέφερε την κατοικία του στην Ιταλία, συμπλήρωνε την προβλεπόμενη από την ιταλική νομοθεσία παροχή, δεν μπορούσε, μετά την εν λόγω μεταφορά της κατοικίας, να χορηγείται αποκλειστικά δυνάμει της βελγικής νομοθεσίας, δεδομένου ότι τελούσε υπό την προϋπόθεση της κατοικίας.

20 — Απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 1983 στην υπόθεση 320/82, D'Amario (Συλλογή 1983, σ. 3811). Το Δικαστήριο επανέλαβε τη θέση αυτή με την απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1988 στην υπόθεση 269/87, Ventura (Συλλογή 1988, σ. 6411, σκέψη 14).

21 — Όπ.π. (υποσημείωση 1).

22 — Όπως αναφέρεται στη διάταξη περί παραπομπής, ένας από τους αιτούντες, ο Αθανασόπουλος, είχε εργαστεί στη Γερμανία μόνον επί 40 μήνες, ενώ η γερμανική νομοθεσία προβλέπει ως προϋπόθεση για τη γένεση δικαιώματος συντάξεως την καταβολή εισφορών επί 60 τουλάχιστον μήνες. Ωστόσο, ο Αθανασόπουλος ελάμβανε σύνταξη, ενόσω κατοικούσε στη Γερμανία, ενώ δεν συμπεριλαμβανόταν στους αιτούντες που ζητούσαν παροχές για τέκνα τα οποία είχαν γεννηθεί μετά τη μεταφορά της κατοικίας τους από τη Γερμανία σε άλλο κράτος μέλος.

κ.λπ., το Δικαστήριο επισήμανε ότι, όπως προκύπτει από την προγενέστερη νομολογία του σχετικά με τα συμπληρώματα παροχών για τέκνα ή για ορφανά, η καταβολή των συμπληρωματικών παροχών εκ μέρους ενός κράτους μέλους δεν μπορεί να εξαρτάται από τον τόπο κατοικίας· απεναντίας, «το δικαίωμα συμπληρώματος παροχών (...) αναγνωρίζεται (...) ακριβώς όταν [τα συντηρούμενα τέκνα ή τα ορφανά] δεν κατοικούν στο έδαφος του κράτους μέλους που χορηγεί τις ευνοϊκότερες παροχές» [23].

16. Απαντώντας στο δεύτερο ερώτημα στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ., το Δικαστήριο δέχθηκε, για λόγους που θα εξετάσω διεξοδικότερα κατωτέρω, ότι το δικαίωμα συμπληρωματικών παροχών για τα συντηρούμενα τέκνα δικαιούχων συντάξεως υφίσταται ακόμη κι όταν ο δικαιούχος συντάξεως αποκτά το συναφές δικαίωμά του δυνάμει της νομοθεσίας του κράτους μέλους που χορηγεί τις ευνοϊκότερες παροχές, μόνον μετά τη μεταφορά της κατοικίας του σε άλλο κράτος μέλος, το οποίο είναι αρμόδιο για την καταβολή των παροχών δυνάμει του άρθρου 77, παράγραφος 2, του κανονισμού, και ότι το συμπλήρωμα παροχών για συντηρούμενα τέκνα δικαιούχων συντάξεως πρέπει να χορηγείται λαμβανομένων υπόψη όλων των συντηρουμένων τέκνων του δικαιούχου συντάξεως, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που γεννήθηκαν μετά τη μεταφορά της κατοικίας του στο κράτος μέλος που χορηγεί τις λιγότερο ευνοϊκές παροχές.

17. Η υπόθεση Durighello [24] αφορούσε ένα οικογενειακό επίδομα για τους συντηρούμενους συζύγους δικαιούχων συντάξεως, το οποίο χορηγούνταν στην Ιταλία. Ο κανονισμός δεν προβλέπει ρητά τη χορήγηση σε δικαιούχους συντάξεως τέτοιου είδους παροχών. Η υπόθεση αφορούσε έναν δικαιούχο συντάξεως ο οποίος κατοικούσε στην Ιταλία και είχε αποκτήσει δικαίωμα συντάξεως δυνάμει της ιταλικής νομοθεσίας, κατόπιν συνυπολογισμού των περιόδων ασφαλίσεως που είχε διανύσει σε διάφορα κράτη μέλη, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 45, παράγραφος 1, του κανονισμού. Όπως επισήμανε με τις προτάσεις του ο γενικός εισαγγελέας Van Gerven, δεδομένου ότι το αιτούν δικαστήριο φαινόταν να θεωρεί ότι ένα πρόσωπο στο οποίο η ιταλική νομοθεσία χορηγούσε σύνταξη βάσει συνυπολογισμού είχε, επίσης, βάσει της ιταλικής νομοθεσίας, δικαίωμα επιδόματος για τον συντηρούμενο σύζυγό του, το μόνο ερώτημα που τέθηκε ήταν αν τα άρθρα 77 και 79 του κανονισμού είχαν ως συνέπεια να στερούν τον ενδιαφερόμενο από το δικαίωμα αυτό [25]. Η αρνητική αυτή διατύπωση θα περιόριζε τη σημασία της αποφάσεως Durighello. Σε αυτήν την περίπτωση, η υπόθεση θα αφορούσε μόνο την απίθανη περίπτωση κατά την οποία ο κανονισμός θα αφαιρούσε από κάποιον ένα δικαίωμα που του χορηγείται αυτοτελώς από το εθνικό δίκαιο. Το Δικαστήριο δέχθηκε ότι ο κανονισμός δεν είναι ικανός «να τον στερήσει των επιδομάτων που προβλέπει υπέρ των δικαιούχων συντάξεως το εθνικό δίκαιο». Οι διατάξεις των άρθρων 77 έως 79, περί των οικογενειακών παροχών που χορηγούνται σε δικαιούχους συντάξεως σε σχέση με τα τέκνα τους, δεν μπορούν «να ερμηνευθούν κατά τρόπο που να καταλήγουν να στερούν έναν διακινούμενο εργαζόμενο, ευρισκόμενο σε μια κατάσταση όπως η υπό κρίση στην κύρια δίκη, παροχών τις οποίες αυτός θα μπορούσε να αξιώσει αν ίσχυε στην περίπτωσή του αποκλειστικά η νομοθεσία ενός κράτους μέλους» [26]. Όπως αναφέρεται στο διατακτικό της αποφάσεως του Δικαστηρίου, τα άρθρα

23 — Σκέψη 21.

24 — Απόφαση της 28ης Νοεμβρίου 1991 στην υπόθεση C-186/90 (Συλλογή 1991, σ. I-5773).

25 — Παράγραφος 11 των προτάσεων.

26 — Σκέψεις 16 και 17.

77 έως 79 του κανονισμού «δεν έχουν την έννοια ότι κωλύουν την εφαρμογή της νομοθεσίας κράτους μέλους, η οποία προβλέπει οικογενειακά επιδόματα για τον συντηρούμενο σύζυγο δικαιούχου συντάξεως, στην περίπτωση προσώπου το οποίο λαμβάνει σύνταξη γήρατος κατ' εφαρμογήν του κανονισμού 1408/71». Το χωρίο αυτό επαναλαμβάνει σχεδόν επί λέξει την απάντηση που είχε προτείνει ο γενικός εισαγγελέας Van Gerven.

18. Ωστόσο, ο γενικός εισαγγελέας Van Gerven είχε προβεί σε εκτενέστερη ανάλυση. Συγκεκριμένα, ανέφερε τα εξής: «το ότι ο [αιτών] *δεν μπορεί να απολέσει* (...) την κτηθείσα δυνάμει της ιταλικής νομοθεσίας αξίωσή του για την καταβολή επιδόματος για τη συντηρούμενη σύζυγό του προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με το άρθρο 51 της Συνθήκης ΕΟΚ, στο οποίο στηρίζεται ο κανονισμός» [27]. Πάντως ο γενικός εισαγγελέας είχε προηγουμένως τονίσει [28] ότι η επίμαχη σύνταξη απέρρεε απευθείας από την ιταλική νομοθεσία, καίτοι «συμπληρωνόταν» βάσει του άρθρου 45, παράγραφος 1, του κανονισμού. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, οι ιταλικές αρχές δεν μπορούσαν να αρνηθούν τη χορήγηση συντάξεως, εφόσον ο απαιτούμενος αριθμός περιόδων ασφαλίσεως μπορούσε να συμπληρωθεί εαν λαμβάνονταν υπόψη οι περίοδοι που είχαν διανυθεί σε άλλα κράτη μέλη. Ό, τι ίσχυε για το δικαίωμα συντάξεως ίσχυε επίσης για τα δικαιώματα που στηρίζονταν στην εθνική νομοθεσία και συνδέονταν με το δικαίωμα συντάξεως. Από τούτο συνάγεται ότι, κατά την άποψη του γενικού εισαγγελέα, οι εθνικές αρχές *δεν έχουν το δικαίωμα*, βάσει του κοινοτικού δικαίου, να διακρίνουν καθ' οιονδήποτε τρόπο μεταξύ των αμιγώς εθνικών και των στηριζομένων σε συνυπολογισμό συντάξεων, ακόμη και όταν πρόκειται για τη χορήγηση των παρεπομένων παροχών που δεν υπάγονται ρητά στον κανονισμό.

Διοικητικές διατάξεις

19. Ενόψει της αποφάσεως του Δικαστηρίου στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ., η Διοικητική Επιτροπή εξέδωσε την απόφαση αριθ. 150 [29]. Στην παράγραφο 1 της αποφάσεως αριθ. 150 αναφέρονται τα ακόλουθα:

«Όταν το ποσό των παροχών που αναφέρονται στο άρθρο 77, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 και οφείλονται σύμφωνα με τη νομοθεσία ενός κράτους μέλους, οπουδήποτε και αν είναι η κατοικία των τέκνων, των δικαιούχων συντάξεως ή των ορφανών στο έδαφος της Κοινότητας, είναι ανώτερο από το ποσό των παροχών που οφείλονται δυνάμει της νομοθεσίας του αρμόδιου κράτους μέλους, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 77, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού, οι παροχές που προβλέπονται από τη νομοθεσία του πρώτου κράτους καταβάλλονται στο δικαιούχο συντάξεως σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 4 της παρούσας αποφάσεως, στο μέτρο που το ποσό αυτών των παροχών ξεπερνά το ποσό που εισπράττεται στην πραγματικότητα δυνάμει της νομοθεσίας του δεύτερου κράτους μέλους. Η διάταξη αυτή είναι εφαρμοστέα ακόμη και όταν ο ενδιαφερόμενος αποκτά δικαίωμα για τη χορήγηση συντάξεως, δυνάμει της νομοθεσίας του κράτους μέλους που χορηγεί τις ευνοϊκότερες παροχές, αφού μεταφέρει την κατοικία του στο αρμόδιο κράτος μέλος σύμφωνα με το άρθρο 77, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού.»

27 — Παράγραφος 13 των προτάσεων, η υπογράμμιση δική μου.

28 — Παράγραφος 12.

29 — Απόφαση αριθ. 150 της 26ης Ιουνίου 1992, σχετικά με την εφαρμογή των άρθρων 77, 78 και 79, παράγραφος 3, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 και του άρθρου 10, παράγραφος 1, στοιχείο β', σημείο ii, του κανονισμού (ΕΟΚ) 574/72 (ΕΕ 1993, C 229, σ. 5).

20. Η παράγραφος 2 της αποφάσεως αριθ. 150 έχει ως εξής:

«Όταν το ποσό των παροχών που αναφέρονται στο άρθρο 78, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 και οφείλονται δυνάμει της νομοθεσίας ενός κράτους μέλους, οπουδήποτε και αν είναι η κατοικία του ορφανού στο έδαφος της Κοινότητας, είναι ανώτερο από το ποσό των παροχών που οφείλονται δυνάμει της νομοθεσίας του αρμόδιου κράτους μέλους σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 78, παράγραφος 2, του εν λόγω κανονισμού, οι παροχές που προβλέπονται από τη νομοθεσία του πρώτου κράτους μέλους καταβάλλονται στο ορφανό σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 4 της παρούσας αποφάσεως, εφόσον το ποσό των παροχών ξεπερνά το ποσό που εισπράττεται στην πραγματικότητα δυνάμει της νομοθεσίας του δεύτερου κράτους. Η διάταξη αυτή είναι εφαρμοστέα, ακόμη και όταν το ορφανό δεν κατοίκησε στο πρώτο κράτος μέλος.»

21. Το εν προκειμένω κρίσιμο τμήμα της παραγράφου 4 της αποφάσεως αριθ. 150 έχει ως εξής:

«Στις περιπτώσεις που αναφέρονται στις παραγράφους 1 [και] 2 (...), ο αρμόδιος φορέας του πρώτου κράτους μέλους χορηγεί συμπληρωματικές παροχές που παρέχονται δυνάμει της νομοθεσίας του δεύτερου κράτους μέλους ίσες με τη διαφορά μεταξύ του ποσού των παροχών που εισπράττεται πραγματικά δυνάμει της νομοθεσίας του δεύτερου κράτους μέλους και εκείνου των παροχών που οφείλονται δυνάμει της νομοθεσίας του πρώτου κράτους μέλους, οπουδήποτε και αν βρίσκεται η κατοικία στο έδαφος της Κοινότητας. Το συμπληρωματικό αυτό ποσό καθορίζεται λαμβανομένων υπόψη όλων των τέκνων ή ορφανών που γεννήθηκαν πριν ή μετά τη μεταφορά της κατοικίας (...).

Το συμπληρωματικό ποσό χορηγείται καθ' όλην την περίοδο κατά τη διάρκεια της οποίας πληρούνται οι απαιτούμενες προϋποθέσεις για το δικαίωμα επί παροχών δυνάμει της νομοθεσίας του πρώτου κράτους μέλους. Όταν δεν πληρούνται ή δεν πληρούνται πλέον οι απαιτούμενες προϋποθέσεις για την απόκτηση δικαιώματος επί παροχών δυνάμει της νομοθεσίας του δεύτερου κράτους μέλους, το πρώτο κράτος μέλος καταβάλλει, αντί του συμπληρωματικού ποσού, το συνολικό ποσό των παροχών που οφείλονται δυνάμει της νομοθεσίας του, οπουδήποτε και αν βρίσκεται η κατοικία στο έδαφος της Κοινότητας.»

Η γερμανική νομοθεσία

22. Όσον αφορά τα ορφανά, η γερμανική νομοθεσία διακρίνει μεταξύ της συντάξεως ορφανού και του επιδόματος για ορφανά. Τα ορφανά έχουν δικαίωμα συντάξεως ορφανού εφόσον ο αποθανών γονέας είχε καταβάλει εισφορές κοινωνικής ασφαλίσεως επί 60 τουλάχιστον μήνες [30]. Στη Γερμανία, η χορήγηση επιδομάτων για συντηρούμενα τέκνα και επιδομάτων για ορφανά διέπεται από διατάξεις, οι οποίες, στο μέτρο που είναι κρίσιμες εν προκειμένω, είναι εκείνες που ίσχυαν κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως Αθανασόπουλος κ.λπ. Εξαιρουμένης της περιπτώσεως των

30 — Συνδυασμένες διατάξεις των άρθρων 48 και 50 του Sozialgesetzbuch (κώδικα κοινωνικής νομοθεσίας, στο εξής: SGB VI). Το βιβλίο VI του SGB εισήχθη με τον Rentenreformgesetz (νόμο περί μεταρρυθμίσεως των συντάξεων) 1992, της 18ης Δεκεμβρίου 1989 (*BGBl.* I, σ. 2261), και τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1992 αντικαθιστώντας τα άρθρα 1226 έως 1261 του Reichsversicherungsordnung (κώδικα κοινωνικής ασφαλίσεως, στο εξής: RVO).

γονέων οι οποίοι εισπράττουν συντάξεις χορηγηθείσες πριν από την 1η Ιανουαρίου 1984 και εξακολουθούν να δικαιούνται συμπληρωματική παροχή για τα συντηρούμενα τέκνα τους που έχουν γεννηθεί πριν από την ημερομηνία αυτή [31], στη Γερμανική νομοθεσία δεν υπάρχει καμία σχέση μεταξύ του δικαιώματος συντάξεως (είτε γονέα είτε ορφανού) και του δικαιώματος για επίδομα συντηρουμένου τέκνου ή ορφανού, καλούμενο Kindergeld. Κάθε πρόσωπο που έχει την κατοικία του ή τη συνήθη διαμονή του στη Γερμανία έχει δικαίωμα επιδόματος για τα συντηρούμενα τέκνα του, τα οποία έχουν επίσης την κατοικία τους ή τη συνήθη διαμονή τους στη Γερμανία [32]. Η ίδια προϋπόθεση κατοικίας ισχύει όσον αφορά το δικαίωμα επιδόματος ορφανού [33]. Το επίδομα τέκνων χορηγείται έως ότου το τέκνο συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας του· ωστόσο, μπορεί να εξακολουθήσει να χορηγείται, έως ότου το τέκνο συμπληρώσει το 21ο έτος της ηλικίας του, αν είναι άνεργο, ή μέχρι το 27ο έτος, αν το τέκνο παρακολουθεί κύκλο μαθημάτων επαγγελματικής εκπαιδεύσεως [34].

Η υπό κρίση υπόθεση

Πραγματικά περιστατικά

23. Η υπόθεση αυτή αφορά έξι αξιώσεις για την καταβολή πλήρων ή συμπληρωματικών παροχών για συντηρούμενα τέκνα και ορφανά, τις οποίες προβλέπει η γερμανική νομοθεσία. Οι τέσσερις από τους αιτούντες είναι Ισπανοί υπήκοοι και πρώην διακινούμενοι εργαζόμενοι, οι οποίοι λαμβάνουν από τους γερμανικούς συνταξιοδοτικούς ασφαλιστικούς φορείς συντάξεις λόγω ανικανότητας προς εργασία. Οι συντάξεις αυτές δεν στηρίζονται αποκλειστικά στη γερμανική νομοθεσία είτε επειδή οι αιτούντες δεν έχουν συμπληρώσει στη Γερμανία ασφαλιστικές περιόδους ανερχόμενες συνολικά σε 60 μήνες είτε επειδή δεν πληρούν άλλες προϋποθέσεις [35]. Η βραχύτερη χρονική περίοδος που έχει συμπληρώσει στη Γερμανία κάποιος από τους αιτούντες ανέρχεται σε 15 μήνες. Οι συντάξεις χορηγήθηκαν σύμφωνα με το άρθρο 45 του κανονισμού, βάσει συνυπολογισμού περαιτέρω ασφαλιστικών περιόδων που είχαν συμπληρωθεί στην Ισπανία. Οι δύο άλλοι αιτούντες είναι χήρες διακινουμένων εργαζομένων, ενός Ιταλού και ενός Ισπανού, αντιστοίχως, οι οποίες λαμβάνουν από τους γερμανικούς συνταξιοδοτικούς ασφαλιστικούς φορείς σύνταξη χηρείας βάσει συνυπολογισμού των περιόδων ασφαλίσεως που είχαν διανύσει οι αποθανόντες στην Ιταλία και στην Ισπανία, αντιστοίχως, με τις περιόδους ασφαλίσεως τις οποίες είχαν διανύσει στη Γερμανία και οι οποίες άλλως δεν θα αρκούσαν για τη χορήγηση της συντάξεως. Τα τέκνα τους δεν λαμβάνουν συντάξεις ορφανού ούτε έχουν υποβληθεί συναφείς αιτήσεις στην παρούσα υπόθεση. Η αιτούσα που έχει την ιταλική ιθαγένεια ελάμβανε τις προβλεπόμενες από την ιταλική νομοθεσία παροχές για ορφανά, έως ότου το οικείο τέκνο συμπλήρωσε το 18ο έτος της ηλικίας του· οι αιτούσες λαμβάνουν για τα τέκνα τους τις παροχές που προβλέπει η ισπανική νομοθεσία, κατά

31 — Άρθρα 583 και 1262 του RVO.

32 — Από το 1996, οι δικαιούχοι που κατοικούν στη Γερμανία λαμβάνουν κατά κανόνα την παροχή αυτή διαμέσου της επιστροφής φόρων, σύμφωνα με τον Einkommensteuergesetz (νόμο περί του φόρου εισοδήματος, στο εξής: EStG), όπως τροποποιήθηκε με τον Jahressteuergesetz 1996 (νόμο περί των ετησίων φόρων) της 11ης Οκτωβρίου 1995 (*BGBl.* I, σ. 1250). Το άρθρο 1, παράγραφος 1, σημείο 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 2, παράγραφος 5, του Bundeskindergeldgesetz (ομοσπονδιακού νόμου περί οικογενειακών επιδομάτων, στο εξής: BKGG) αποτελεί τη βάση του δικαιώματος των προσώπων που δεν υπάγονται στον EStG. Ωστόσο, στις παρούσες προτάσεις, ο όρος «οικογενειακό επίδομα» (Kindergeld) θα χρησιμοποιείται για την περιγραφή των εν λόγω γερμανικών επιδομάτων ανεξαρτήτως του νομοθετικού τους ερείσματος.

33 — Άρθρο 1, παράγραφος 2, του BKGG.

34 — Άρθρο 32 του EStG και άρθρο 2, παράγραφοι 2 και 3, του BKGG.

35 — Βλ. άρθρο 1247, παράγραφος 2a, σε συνδυασμό με το άρθρο 1246, παράγραφος 2a, του RVO: Αν η ασφαλιστική περίπτωση επήλθε πριν την 30ή Ιουνίου 1984 και ο ασφαλισμένος δεν είχε καταβάλει τουλάχιστον 36 υποχρεωτικές εισφορές στο γερμανικό συνταξιοδοτικό ασφαλιστικό σύστημα εντός των 60 μηνών που είχαν προηγηθεί της επελεύσεως της ασφαλιστικής περιπτώσεως, δεν υφίσταται δικαίωμα συντάξεως αποκλειστικά βάσει της γερμανικής νομοθεσίας.

περίπτωση, για συντηρούμενα τέκνα ή για ορφανά. Κανένας από τους αιτούντες δεν λαμβάνει σύνταξη χορηγηθείσα πριν από την 1η Ιανουαρίου 1984. Με μία μόνον εξαίρεση, όλα τα τέκνα έχουν γεννηθεί μετά τη μεταφορά της κατοικίας των γονέων τους εκτός Γερμανίας.

24. Οι αιτούντες ζήτησαν από τις γερμανικές αρχές την καταβολή συμπληρωματικών παροχών ίσων προς τη διαφορά μεταξύ του ποσού των παροχών που λαμβάνουν στην Ισπανία και των οικογενειακών επιδομάτων που καταβάλλονται στη Γερμανία ή, στην περίπτωση της Ιταλίδας αιτούσας, την καταβολή του πλήρους επιδόματος για ορφανά που προβλέπει η γερμανική νομοθεσία (δεδομένου ότι οι δύο αυτές νομοθεσίες προβλέπουν διαφορετικά όρια ηλικίας). Οι αιτήσεις αυτές απορρίφθηκαν με την αιτιολογία είτε ότι οι αιτούντες γονείς δεν ελάμβαναν συντάξεις αποκλειστικά δυνάμει της γερμανικής νομοθεσίας είτε ότι οι αποθανόντες γονείς των ορφανών δεν είχαν καταβάλει επαρκείς εισφορές, οι οποίες να θεμελιώνουν δικαίωμα συντάξεως ορφανών αποκλειστικά βάσει της γερμανικής νομοθεσίας.

25. Οι γερμανικές αρχές δέχονται ότι, εάν υφίσταται δικαίωμα γερμανικής συντάξεως βάσει συνυπολογισμού, υποχρεούνται, σύμφωνα με το άρθρο 77, παράγραφος 2, στοιχείο β', σημείο i, του κανονισμού, να καταβάλλουν επιδόματα τέκνου ή ορφανού, εφόσον ο δικαιούχος συντάξεως ή το ορφανό κατοικεί στη Γερμανία. Επίσης, αναγνωρίζουν ότι υποχρεούνται, σύμφωνα με το άρθρο 77, παράγραφος 2, στοιχείο β', σημείο ii, να καταβάλλουν τα εν λόγω επιδόματα, εφόσον στο κράτος κατοικίας δεν προβλέπονται τέτοιες παροχές και εφόσον οι μεγαλύτερες περίοδοι καταβολής εισφορών (χωρίς να υπολογίζονται εκείνες που έχουν συμπληρωθεί στο κράτος κατοικίας) είναι εκείνες που έχουν συμπληρωθεί στη Γερμανία.

Η διάταξη περί παραπομπής

26. Στη διάταξη περί παραπομπής, το ένατο τμήμα του Sozialgericht Nürnberg (στο εξής: εθνικό δικαστήριο), ενώπιον του οποίου οι αιτούντες άσκησαν προσφυγή κατά των αποφάσεων με τις οποίες απορρίφθηκαν τα αιτήματά τους περί χορηγήσεως πλήρους ή συμπληρωματικού επιδόματος, εκθέτει ότι η πρακτική των γερμανικών αρχών κοινωνικής ασφαλίσεως, σε περιπτώσεις όπως οι προκείμενες, έχει ως έρεισμα τη νομολογία του Bundessozialgericht, το οποίο, στηριζόμενο στις αποφάσεις του Δικαστηρίου στις υποθέσεις Laterza και D'Amario, επιτρέπει τη χορήγηση των οικογενειακών επιδομάτων που εξαρτώνται από τη χορήγηση συντάξεως δυνάμει του RVO, μόνον σε δικαιούχους συντάξεως των οποίων το δικαίωμα στηρίζεται σε περιόδους ασφαλίσεως συμπληρωθείσες αποκλειστικά στη Γερμανία. Όπως επισήμανα στην παράγραφο 22 ανωτέρω, το πεδίο εφαρμογής αυτής της ρυθμίσεως υπόκειται πλέον σε σημαντικούς διαχρονικούς περιορισμούς και δεν έχει εφαρμογή σε κανέναν από τους αιτούντες στην παρούσα υπόθεση. Το εθνικό δικαστήριο επισημαίνει ότι η χορήγηση των οικογενειακών επιδομάτων εξαρτάται από την πλήρωση της προϋποθέσεως κατοικίας και όχι από την είσπραξη παροχών ασφαλίσεως. Ωστόσο, η εκ μέρους των αρχών αιτιολόγηση των αποφάσεών τους ώθησε πιθανώς τους αιτούντες να επικαλεστούν όχι μόνον την απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ., αλλά και εκείνη στην υπόθεση Durighello, επειδή η τελευταία αφορούσε τη χορήγηση παροχών εξαρτωμένων, κατά την εθνική νομοθεσία, από την είσπραξη εθνικής συντάξεως.

27. Το εθνικό δικαστήριο παρατηρεί επίσης ότι το αποτέλεσμα της πρακτικής των καθών αρχών είναι ότι δεν καταβάλλονται γερμανικά οικογενειακά επιδόματα, ούτε

συμπληρωματικές παροχές, σε περίπτωση που το κράτος κατοικίας προβλέπει παροχές, οσοδήποτε μικρές και αν είναι αυτές, ενώ, αντιθέτως, καταβάλλονται πλήρως, σε περίπτωση που το κράτος της κατοικίας δεν προβλέπει οικογενειακές παροχές. Ωστόσο, η εφαρμογή της προσεγγίσεως που προτείνουν οι αιτούντες θα είχε ως αποτέλεσμα να παρέχεται σε όσους έχουν καταβάλει υποχρεωτικές ασφαλιστικές εισφορές στη Γερμανία έστω και επί ένα μόνον έτος, η δυνατότητα να αποκτήσουν δικαίωμα επιδομάτων ή συμπληρωματικών επιδομάτων τα οποία, ενόψει της ενδεχόμενης διάρκειας και του ύψους των, είναι δυνατόν να αντιστοιχούν σε ποσό υπερβαίνον κατά πολύ όλες τις εισφορές και τους φόρους που κατέβαλε ο διακινούμενος εργαζόμενος στη Γερμανία.

28. Προκειμένου να μπορέσει να αποφανθεί επί των εκκρεμών ενώπιόν του υποθέσεων, το εθνικό δικαστήριο υπέβαλε στο Δικαστήριο, δυνάμει του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΚ, τα ακόλουθα ερωτήματα:

«1) Έχει το άρθρο 77, παράγραφος 2, στοιχείο β', σε συνδυασμό με το άρθρο 79, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71, την έννοια ότι τα οικογενειακά επιδόματα για τα συντηρούμενα τέκνα δικαιούχων συντάξεως οι οποίοι έχουν αποκτήσει δικαίωμα συντάξεως σε κράτος μέλος, όχι βάσει μόνον της νομοθεσίας αυτού του κράτους μέλους αλλά βάσει των συντονιστικών διατάξεων της ευρωπαϊκής κοινωνικής νομοθεσίας, πρέπει να καταβάλλονται από το κράτος μέλος στο οποίο δεν κατοικούν οι δικαιούχοι συντάξεως, ως συμπληρωματική παροχή ίση προς τη διαφορά μεταξύ του ποσού των προβλεπομένων σ' αυτό το κράτος μέλος παροχών και των παροχών που καταβάλλονται ή προβλέπονται στο κράτος της κατοικίας;

2) Έχει το άρθρο 78, παράγραφος 2, στοιχείο β', σε συνδυασμό με το άρθρο 79, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71, την έννοια ότι τα οικογενειακά επιδόματα για τα ορφανά τέκνα αποβιώσαντος μισθωτού ή μη μισθωτού ο οποίος είχε υπαχθεί στις νομοθεσίες διαφόρων κρατών μελών, όταν δεν υφίσταται δικαίωμα συντάξεως ορφανού σ' ένα από αυτά τα κράτη μέλη, ούτε μόνο βάσει της νομοθεσίας αυτού του κράτους μέλους ούτε βάσει των συντονιστικών διατάξεων της ευρωπαϊκής κοινωνικής νομοθεσίας, πρέπει να καταβάλλονται από το κράτος μέλος στο οποίο δεν κατοικούν τα ορφανά, ως συμπληρωματική παροχή ίση προς τη διαφορά μεταξύ του ποσού των προβλεπομένων σ' αυτό το κράτος μέλος παροχών και των παροχών που καταβάλλονται ή προβλέπονται στο κράτος της κατοικίας;

3) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στα ερωτήματα 1 και 2 και αν υφίσταται δικαίωμα οικογενειακών επιδομάτων, πρέπει να μειωθεί η συμπληρωματική παροχή κατ' αναλογία της σχέσεως των περιόδων ασφαλίσεως που έχουν συμπληρωθεί στο κράτος μέλος προς τις περιόδους ασφαλίσεως αυτού του είδους που έχουν συμπληρωθεί στο κράτος της κατοικίας (ή σε άλλο κράτος μέλος);

4) Εμποδίζεται η γένεση του δικαιώματος συμπληρωματικής παροχής από το γεγονός ότι η παροχή συντάξεως χορηγουμένης κατ' εφαρμογή συμβάσεως περί κοινωνικής ασφαλίσεως δεν έχει αναθεωρηθεί βάσει του άρθρου 94, παράγραφος 5, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71;»

Διαδικασία

29. Οι αιτούντες, η Επιτροπή, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και το Βασίλειο της Ισπανίας κατέθεσαν γραπτές και ανέπτυξαν προφορικές παρατηρήσεις.

Ανάλυση

Το πρώτο και το δεύτερο ερώτημα

30. Από τη νομολογία σχετικά με την ερμηνεία των άρθρων 77 έως 79 του κανονισμού, στην οποία αναφέρθηκα διεξοδικώς ανωτέρω, μπορούν να συναχθούν δύο διαφορετικές αρχές, οι οποίες όμως, σε τελική ανάλυση, απορρέουν αμφότερες από την ανάγκη να καταργηθούν τα εμπόδια της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων. Η πρώτη αρχή είναι η αρχή του σεβασμού των δικαιωμάτων που στηρίζονται αποκλειστικά στις διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας. Ορθώς το Δικαστήριο έχει τονίσει ότι οι θεσπιζόμενες βάσει του άρθρου 51 της Συνθήκης διατάξεις της κοινοτικής κοινωνικής νομοθεσίας, οι οποίες σκοπούν να βοηθήσουν τους διακινούμενους εργαζομένους, δεν θα πρέπει να έχουν ως αποτέλεσμα να τους στερούν από εθνικές παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως τις οποίες δικαιούνται, εν πάση περιπτώσει, βάσει της νομοθεσίας ενός μόνον κράτους μέλους. Σε αντίθετη περίπτωση, το κοινοτικό δίκαιο θα κατέληγε να επιβάλλει στους διακινούμενους εργαζομένους κυρώσεις επειδή άσκησαν το δικαίωμά τους της ελεύθερης κυκλοφορίας βάσει της Συνθήκης, καθόσον θα τους στερούσε από ένα μέρος των παροχών τις οποίες δικαιούνται δυνάμει της νομοθεσίας αυτού του κράτους. Στον τομέα των οικογενειακών επιδομάτων και, συγκεκριμένα, σε υποθέσεις στις οποίες το ένα από τα δύο οικογενειακά επιδόματα χορηγούνταν δυνάμει μόνο της εθνικής νομοθεσίας, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι κοινοτικές διατάξεις περί απαγορεύσεως των σωρεύσεων δεν πρέπει να ερμηνεύονται κατά τρόπον ώστε να στερούν τον δικαιούχο από την υψηλότερη παροχή, είτε πρόκειται για την παροχή που απορρέει από την εθνική νομοθεσία είτε για εκείνη που απορρέει από τις συντονιστικές διατάξεις του κοινοτικού δικαίου. Ακόμη μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την παρούσα υπόθεση παρου-σιάζει η κρίση που διατύπωσε το Δικαστήριο στις υποθέσεις Gravina, D'Amario και Ventura, κατά την οποία το κράτος μέλος που είναι αρμόδιο για την καταβολή των υψηλότερων, αμιγώς εθνικών, παροχών οφείλει να συμπληρώσει τις συντονιζόμενες από το κοινοτικό δίκαιο παροχές, των άρθρων 77 και 78 του κανονισμού, κατά το ποσό που είναι αναγκαίο για την κάλυψη της διαφοράς. Επιπλέον, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι δεν υπάρχει κανένας λόγος για τον οποίο η εφαρμογή του κανόνα της διατηρήσεως των ευνοϊκότερων, αμιγώς εθνικών, δικαιωμάτων θα έπρεπε να περιοριστεί σε περιπτώσεις στις οποίες η εθνική παροχή έχει χορηγηθεί και ληφθεί ήδη πριν από τη χορήγηση της χαμηλότερης, υποκειμένης σε κοινοτικό συντονισμό, παροχής, όπως είχε συμβεί στην υπόθεση Gravina. Γι' αυτόν τον λόγο, μολονότι το Δικαστήριο, με το διατακτικό της αποφάσεώς του στην υπόθεση εκείνη, είχε αναφερθεί σε παροχές «που εί-χ[αν] *προηγουμένως κτηθεί* δυνάμει μόνο της νομοθεσίας άλλου κράτους μέλους» (η υπογράμμιση δική μου), η προϋπόθεση της προγενέστερης κτήσεως εγκαταλείφθηκε στην υπόθεση D'Amario, στην οποία ο αιτών, ο οποίος ουδέποτε είχε μεταφέρει την κατοικία του εκτός Ιταλίας, ζητούσε για πρώτη φορά να του χορηγηθεί γερμανική σύνταξη ορφανού.

31. Η δεύτερη αρχή είναι η αρχή της διατηρήσεως των κεκτημένων δικαιωμάτων, ανεξαρτήτως του εάν αποκτήθηκαν βάσει μόνο της εθνικής νομοθεσίας ή σύμφωνα με τις συντονιστικές διατάξεις του κοινοτικού δικαίου. Το Δικαστήριο επεδίωξε να εξαλείψει το αντικίνητρο που θα συνιστούσε για τους εργαζομένους η απώλεια παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως που λαμβάνουν σε ένα κράτος μέλος, λόγω της μεταβάσεώς τους σε άλλο. Το αντικίνητρο αυτό ανακύπτει αναπόφευκτα εάν το ύψος των παροχών εξαρτάται από τον τόπο της κατοικίας. Το ενδεχόμενο αυτό είναι σε ορισμένο βαθμό αναπόδραστο, δεδομένου ότι το κοινοτικό δίκαιο δεν έχει επιδιώξει να εναρμονίσει τα εθνικά συστήματα κοινωνικής ασφαλίσεως ή το ύψος των παροχών. Ωστόσο, οι διατάξεις του κοινοτικού δικαίου

δεν πρέπει να ερμηνεύονται κατά τρόπον ώστε αυτό το πρόβλημα να διαιωνίζεται, ακόμα και αν πρόκειται για παροχές που χορηγούνται δυνάμει του κοινοτικού συντονισμού. Για τον λόγο αυτόν, όσον αφορά τη χορήγηση οικογενειακών επιδομάτων για τέκνα δικαιούχων συντάξεως ή αποθαντόντων εργαζομένων, οι οποίοι είχαν υπαχθεί στις νομοθεσίες πλειόνων κρατών μελών, το Δικαστήριο έχει περιορίσει σε μεγάλο βαθμό την εφαρμογή του κανόνα που προβλέπουν τα άρθρα 77, παράγραφος 2, στοιχείο β', και 78, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού, περί κατανομής των αρμοδιοτήτων βάσει του τόπου της κατοικίας. Όπως έγινε δεκτό στις υποθέσεις Laterza, Patteri και Baldi, εφόσον ένας εργαζόμενος έχει ήδη λάβει τις υψηλότερες παροχές που χορηγεί ένα άλλο κράτος μέλος, αυτό το κράτος εξακολουθεί να υποχρεούται να καλύψει τη διαφορά μεταξύ των παροχών αυτών και των παροχών που χορηγούνται στο κράτος της κατοικίας. Η αρχή αυτή έχει επίσης εφαρμογή στα δικαιώματα που έχουν αποκτηθεί βάσει της εθνικής μόνον νομοθεσίας (για τα οποία ισχύει, εν πάση περιπτώσει, η πρώτη αρχή που αναφέρθηκε ανωτέρω, στο μέτρο που η ίδια αυτή εθνική νομοθεσία επιτρέπει την «εξαγωγή» τους) καθώς και στα δικαιώματα που υφίστανται αποκλειστικά δυνάμει του κοινοτικού συντονισμού.

32. Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι το πεδίο εφαρμογής των άρθρων 77, παράγραφος 2, και 78, παράγραφος 2, του κανονισμού δεν περιορίζεται σε οικογενειακές παροχές των οποίων η χορήγηση εξαρτάται, κατά την εθνική νομοθεσία, από τη χορήγηση συντάξεως ή από τη συμπλήρωση περιόδων καταβολής εισφορών ίσων προς εκείνες που απαιτούνται για τη χορήγηση συντάξεως (μολονότι το άρθρο 79, παράγραφος 1, μεριμνά ειδικά για τις περιπτώσεις αυτές). Αντιθέτως, η είσπραξη συντάξεως ή συντάξεων ή η συμπλήρωση από μέρους του αποθαντόντος γονέα περιόδων εργασίας σε ένα ή περισσότερα κράτη μέλη αποτελεί προϋπόθεση μόνον για την εφαρμογή της ρυθμίσεως του κεφαλαίου 8 του τίτλου III του κανονισμού, τούτο δε ανεξαρτήτως των ρυθμίσεων των εθνικών διατάξεων περί χορηγήσεως οικογενειακών επιδομάτων. Τούτο ισχύει επίσης για τις δύο αρχές που περιγράφηκαν αμέσως ανωτέρω. Μολονότι, στις περιπτώσεις που η εθνική νομοθεσία επιτρέπει τη χορήγηση οικογενειακών παροχών εκτός της επικρατείας του κράτους μέλους, η δυνατότητα αυτή είναι πιθανό να εξαρτάται συχνά από τη χορήγηση συντάξεως ή από την καταβολή ορισμένου αριθμού εισφορών κοινωνικής ασφαλίσεως, για την εφαρμογή της πρώτης από τις προαναφερθείσες αρχές, αυτής καθαυτής, δεν τίθεται καμία τέτοια προϋπόθεση. Εν πάση περιπτώσει, στον οικείο δικαιούχο συντάξεως ή στο ορφανό πρέπει να διασφαλίζονται παροχές ανερχόμενες σε ύψος αντίστοιχο με εκείνο που προβλέπει μόνη η εθνική νομοθεσία. Ομοίως, η εφαρμογή της δεύτερης αρχής, περί της διατηρήσεως των κεκτημένων παροχών, ουδόλως εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο αποκτήθηκε αρχικά το δικαίωμα επί των παροχών αυτών. Η κλασική περίπτωση εφαρμογής της αρχής αυτής είναι ακριβώς η περίπτωση κατά την οποία ένα πρόσωπο, το οποίο λαμβάνει παροχές δυνάμει του άρθρου 77, παράγραφος 2, στοιχείο β', σημείο i, του κανονισμού, αλλάζει τόπο κατοικίας. Όπως προαναφέρθηκε, η εφαρμογή της διατάξεως αυτής δεν περιορίζεται σε οικογενειακές παροχές εξαρτώμενες, δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας, από την είσπραξη συντάξεως, την καταβολή εισφορών ή τη συμπλήρωση άλλων προϋποθέσεων.

33. Κατά συνέπεια, για την εφαρμογή αμφοτέρων των αρχών αυτών, δεν απαιτείται ως προϋπόθεση η ύπαρξη δικαιώματος επί αμιγώς εθνικής συντάξεως ή η εκμέρους του αποθανόντος γονέα καταβολή του απαιτούμενου αριθμού εισφορών (εκτός αν, όσον αφορά την πρώτη από τις εν λόγω αρχές, η χορήγηση της αμιγώς εθνικής συντάξεως εξαρτάται από τις προϋποθέσεις αυτές). Δεδομένου ότι αμφότερες οι αρχές αυτές έχουν εφαρμογή σε περιπτώσεις εμπίπτουσες στα άρθρα 77, παράγραφος 2, στοιχείο β',

και 78, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού, η εφαρμογή τους εκτείνεται αναπόφευκτα σε περιπτώσεις στις οποίες έχει χορηγηθεί σύνταξη από πλείονα κράτη μέλη ή στις οποίες ο αποθανών εργαζόμενος είχε υπαχθεί στις νομοθεσίες πλειόνων κρατών μελών, χωρίς να πληρούνται οι αμιγώς εθνικές προϋποθέσεις για τη γένεση δικαιώματος. Τα άρθρα αυτά, ως διατάξεις της κοινοτικής συντονιστικής νομοθεσίας, αφορούν, τουλάχιστον στον ίδιο βαθμό, τόσο περιπτώσεις στις οποίες εθνικά δικαιώματα συντάξεως έχουν αποκτηθεί σε διάφορα κράτη μέλη βάσει συνυπολογισμού, όσο και περιπτώσεις πολλαπλών δικαιωμάτων συντάξεως, όπου μία ή περισσότερες από τις συντάξεις αυτές στηρίζονται μόνον σε μία εθνική νομοθεσία.

34. Ερχόμενος τώρα στην απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ., θεωρώ σκόπιμο να επαναλάβω τρεις προκαταρκτικές παρατηρήσεις όσον αφορά την απάντηση που έδωσε το Δικαστήριο στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα που είχε υποβληθεί στην υπόθεση αυτή. Πρώτον, η γερμανική νομοθεσία δεν εξαρτούσε, καταρχήν, τη χορήγηση των επίμαχων οικογενειακών επιδομάτων από την προϋπόθεση της χορηγήσεως συντάξεως [36]. Τούτο εξακολουθεί να ισχύει στην παρούσα υπόθεση. Δεύτερον, η εθνική νομοθεσία εξαρτούσε το δικαίωμα οικογε-νειακού επιδόματος από την προϋπόθεση κατοικίας, τόσο του γονέα όσο και του τέκνου — ή μόνον του τέκνου, στην περίπτωση που είχαν αποβιώσει και οι δύο γονείς του — οπότε η υπόθεση δεν μπορούσε να αφορά τη διατήρηση των αποτελεσμάτων ενός αμιγώς εθνικού δικαιώματος. Τούτο ισχύει επίσης στην παρούσα υπόθεση. Τρίτον, στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ. δεν υπήρχε καμία ρητή ένδειξη περί του ότι όλοι οι αιτούντες είχαν δικαίωμα λήψεως γερμανικών συντάξεων αποκλειστικά βάσει της εθνικής νομοθεσίας, ενώ ούτε το Δικαστήριο ούτε ο γενικός εισαγγελέας υποστήριξαν κάτι τέτοιο. Επιπλέον, όπως θα αναφερθεί κατωτέρω, ενόψει του σκεπτικού της αποφάσεως, η κτήση δικαιώματος συντάξεως βάσει της εθνικής μόνο νομοθεσίας και όχι βάσει συνυπολογισμού δεν μπορούσε να έχει οποιαδήποτε επίπτωση επί του τελικού αποτελέσματος.

35. Το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ., στο μέτρο που είναι κρίσιμο εν προκειμένω, αφορούσε το ζήτημα αν υφίσταται δικαίωμα συμπληρωματικής παροχής ίσης προς τη διαφορά μεταξύ των γερμανικών οικογενειακών επιδομάτων και των επιδομάτων που προβλέπονται στο κράτος μέλος της κατοικίας, «όταν το δικαίωμα επί της συντάξεως δεν γεννάται παρά μόνο μετά την επιστροφή του εργαζομένου στην πατρίδα του (...), [και αν], στην περίπτωση αυτή, ο δικαιούχος της συντάξεως [δικαιούται] επίδομα τέκνων μόνο για τα μέλη της οικογενείας του για τα οποία υπήρχε δικαίωμα πριν από την αλλαγή της κατοικίας του ή για όλα τα μέλη που έχει η οικογένειά του κατά τον χρόνο που λαμβάνει τη σύνταξη, περιλαμβανομένων και εκείνων που γεννήθηκαν μετά την αλλαγή της κατοικίας του».

36. Το Δικαστήριο παρατήρησε κατ' αρχάς ότι, με τη διάταξη περί παραπομπής, το εθνικό δικαστήριο είχε αναφερθεί στη διατυπωθείσα με την απόφαση Laterza αρχή της διατηρήσεως του δικαιώματος «οικογενειακών παροχών μεγαλύτερου ποσού, το οποίο έχει γεννηθεί προηγουμένως σε βάρος άλλου κράτους μέλους», και είχε εκφράσει την άποψη ότι η αρχή αυτή σκοπεί αποκλειστικά να διασφαλίσει τη διατήρηση δικαιωμάτων

36 — Όπως διαπιστώθηκε στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ., ακόμη και όσοι ελάμβαναν συντάξεις αναγόμενες στην προγενέστερη του 1984 περίοδο και παροχές προς συμπλήρωση των συντάξεων αυτών για τέκνα γεννηθέντα πριν από την ημερομηνία αυτή μπορούσαν να ζητήσουν, εφόσον οι παροχές ήταν υψηλότερες, την εφαρμογή της γενικής ρυθμίσεως περί οικογενειακών επιδομάτων για τα τέκνα· βλ. την έκθεση ακροατηρίου, σ. I-2802.

κτηθέντων πριν από την αλλαγή κατοικίας [37]. Από τούτο συνάγεται ότι η υπόθεση είχε θεωρηθεί ότι αφορούσε το πεδίο εφαρμογής της δεύτερης από τις προαναφερθείσες αρχές. Το Δικαστήριο δέχθηκε τότε ότι το άρθρο 77 του κανονισμού εξαρτά το δικαίωμα λήψεως των παροχών που προβλέπει από το δικαίωμα συντάξεως, δεδομένου ότι οι παροχές αυτές χορηγούνται σύμφωνα με τη νομοθεσία του κράτους μέλους ή ενός από τα κράτη μέλη που υποχρεούνται να καταβάλλουν σύνταξη στον ενδιαφερόμενο [38]. Το έρεισμα του δικαιώματος συντάξεως (είτε πρόκειται για την εθνική μόνο νομοθεσία είτε όχι) δεν αναφέρεται.

37. Η αρχή της διατηρήσεως των αποτελεσμάτων των κεκτημένων οικογενειακών επιδομάτων αναγνωρίζει τις δυσχέρειες που είναι δυνατό να αντιμετωπίσουν οι δικαιούχοι συντάξεως κατά την επιλογή μεταξύ της μεταφοράς της κατοικίας τους και της διατηρήσεως των οικογενειακών επιδομάτων τα οποία έχουν συνηθίσει να λαμβάνουν. Ωστόσο, στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ., το Δικαστήριο διατύπωσε ευρύτερα την αρχή αυτή. Χαρακτήρισε την αναγνώριση του δικαιώματος συμπληρωματικής παροχής ως κανόνα ο οποίος «αποσκοπεί στο να διευκολύνει την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων εξασφαλίζοντας στους ενδιαφερομένους τη λήψη του ποσού των παροχών που θα τους χορηγούνταν αν είχαν διατηρήσει την κατοικία τους στο κράτος μέλος που χορηγεί τις ευνοϊκότερες παροχές» [39]. «Αν το δικαίωμα επί των συμπληρωματικών αυτών παροχών δεν είχε αναγνωριστεί στους εργαζομένους που αποκτούν δικαίωμα συντάξεως, δυνάμει της νομοθεσίας του κράτους μέλους που χορηγεί τις ευνοϊκότερες παροχές, μετά τη μεταφορά της κατοικίας τους στο έδαφος του άλλου κράτους μέλους που επίσης τους οφείλει σύνταξη, αυτό θα δημιουργούσε εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων» [40]. Αυτές οι γενικές παρατηρήσεις δεν αφορούν μόνον τις προγενέστερα ληφθείσες παροχές (δηλαδή τις παροχές που λαμβάνονταν στη Γερμανία πριν από τη μεταφορά της κατοικίας), αλλά και τις παροχές που θα είχαν ληφθεί αν ο δικαιούχος συντάξεως είχε παραμείνει στη Γερμανία [41]: αν οι συμπληρωματικές παροχές δεν χορηγούνταν και στις περιπτώσεις αυτές, «οι εργαζόμενοι θα ήταν υποχρεωμένοι να διατηρήσουν την κατοικία τους στο έδαφος του κράτους μέλους που χορηγεί τις ευνοϊκότερες παροχές μέχρι την ημερομηνία κατά την οποία θα εδικαιούντο σύνταξη δυνάμει της νομοθεσίας αυτού του κράτους μέλους, ώστε να λάβουν τις παροχές αυτές», μια κατάσταση η οποία θα ήταν αντίθετη προς τους σκοπούς του κανονισμού [42]. Ενόψει των θεωρήσεων αυτών, «το συμπλήρωμα παροχών πρέπει επίσης να χορηγείται όχι μόνο για τα συντηρούμενα από τον δικαιούχο συντάξεως τέκνα που γεννήθηκαν πριν από τη μεταφορά της κατοικίας του στο κράτος μέλος που χορηγεί τις λιγότερο ευνοϊκές παροχές, αλλά και για τα τέκνα που γεννήθηκαν μετά τη μεταφορά της κατοικίας του» [43].

38. Στο πλαίσιο της απαντήσεως του δευτέρου ερωτήματος στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ., το Δικαστήριο ασχολήθηκε με την ερμηνεία του άρθρου 77, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού. Η διάταξη αυτή έχει εφαρμογή αφ' ής στιγμής λαμβάνονται συντάξεις δυνάμει των νομοθεσιών περισσοτέρων του ενός κρατών μελών. Το νομικό πλαίσιο εντός του οποίου αποφάνθηκε το Δικαστήριο και η συλλογιστική στην οποία στήριξε την απάντηση που έδωσε στο ερώτημα αφορούν τόσο τις πολλαπλές συντάξεις

37 — Σκέψη 31.
38 — Σκέψη 32.
39 — Σκέψη 33.
40 — Σκέψη 34.
41 — Το διατακτικό της αποφάσεως του Δικαστηρίου στην υπόθεση Baldi είχε επαρκώς ευρεία διατύπωση ώστε να καλύπτει και τις περιπτώσεις αυτές. Ωστόσο, η υπόθεση αφορούσε δικαιώματα που είχαν κτηθεί προγενέστερα, το δε Δικαστήριο αναφέρθηκε στη σκέψη 22 της αποφάσεως σε «κεκτημένα δικαιώματα».
42 — Σκέψεις 35 και 36.
43 — Σκέψη 37.

οι οποίες λαμβάνονται βάσει συνυπολογισμού όσο και τις συντάξεις οι οποίες λαμβάνονται βάσει της εθνικής μόνο νομοθεσίας. Το Δικαστήριο αναφέρθηκε σε ενδεχόμενα δικαιώματα τα οποία αποτελούν αντικείμενο κοινοτικού συντονισμού και τα οποία αφορούν τόσο συντάξεις υποκείμενες σε κοινοτικό συντονισμό όσο και αμιγώς εθνικές συντάξεις. Σημαντικό είναι το γεγονός ότι ένα πρόσωπο, ανεξαρτήτως του αν λαμβάνει γερμανική σύνταξη βάσει εισφορών που έχει καταβάλει αποκλειστικά στη Γερμανία ή βάσει συνυπολογισμού, εάν ελάμβανε επίσης σύνταξη δυνάμει της νομοθεσίας ενός άλλου κράτους μέλους και κατοικούσε στη Γερμανία, θα είχε, σύμφωνα με το άρθρο 77, παράγραφος 2, στοιχείο β', σημείο i, του κανονισμού, δικαίωμα να λάβει το προβλεπόμενο από τη γερμανική νομοθεσία οικογενειακό επίδομα για τα τέκνα. Επομένως, κατά την άποψη του Δικαστηρίου, η προοπτική της απώλειας αυτών των μελλοντικών παροχών που διασφαλίζει το κοινοτικό δίκαιο θα απέτρεπε το πρόσωπο αυτό από τη μεταφορά της κατοικίας του, ακόμη και πριν από την υλοποίηση της προϋποθέσεως που επιβάλλει το άρθρο αυτό (χορήγηση συντάξεως). Το ίδιο ισχύει, όπως έκρινε το Δικαστήριο, και για την άλλη, πραγματική προϋπόθεση της γεννήσεως τέκνων. Ομοίως, όταν ο γενικός εισαγγελέας Van Gerven αναφέρεται σε περιπτώσεις στις οποίες έχουν πληρωθεί οι προϋποθέσεις για την κτήση δικαιώματος συντάξεως, λέγοντας ότι στις περιπτώσεις αυτές «έχει ήδη αποκτηθεί υπό αίρεση το δικαίωμα συντάξεως *και επομένως το δικαίωμα παροχών για τα τέκνα*» [44], η εξάρτηση της χορηγήσεως του δικαιώματος παροχών για τα τέκνα από την προϋπόθεση της τελικής χορηγήσεως της συντάξεως εγείρει ζήτημα κοινοτικού δικαίου, ανεξαρτήτως του τρόπου με τον οποίο η εθνική νομοθεσία συνδέει τις δύο αυτές παροχές και οποιεσδήποτε περιόδους καταβολής εισφορών ή άλλες προϋποθέσεις. Επομένως, τόσο η απάντηση του γενικού εισαγγελέα όσο και η απάντηση του Δικαστηρίου, ότι δηλαδή ένα απλώς ενδεχόμενο δικαίωμα λήψεως τέτοιων επιδομάτων για τα τέκνα θα πρέπει να διατηρηθεί, μέσω της καταβολής συμπληρωματικών παροχών, μετά τη μεταφορά της κατοικίας σε άλλο κράτος μέλος, αφορά ένα δικαίωμα που προβλέπεται άμεσα στο άρθρο 77, παράγραφος 2, στοιχείο β', σημείο i, του κανονισμού. Δεδομένου ότι η διάταξη αυτή αφορά σαφώς τόσο τις πολλαπλές συντάξεις που έχουν κτηθεί βάσει συνυπολογισμού όσο και τις συντάξεις που έχουν χορηγηθεί βάσει της εθνικής μόνο νομοθεσίας, τα αποτελέσματα της αποφάσεως στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ. δεν μπορούν να περιοριστούν μόνο στο δεύτερο από τα προαναφερθέντα είδη συντάξεων.

39. Από τις θεωρήσεις που προεκτέθηκαν προκύπτει ότι, στην παρούσα υπόθεση, οι τέσσερις αιτούντες δικαιούχοι συντάξεως εμπίπτουν τόσο στο διατακτικό όσο και στο σκεπτικό της αποφάσεως του Δικαστηρίου στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ. Η ερμηνεία την οποία προβάλλει η Γερμανική Κυβέρνηση, η οποία επιδιώκει να περιορίσει την εφαρμογή της εν λόγω αποφάσεως στα πρόσωπα τα οποία λαμβάνουν σύνταξη δυνάμει της γερμανικής μόνο νομοθεσίας, στηρίζεται, σε τελική ανάλυση, στην εκτίμηση ότι έρεισμα της εν λόγω αποφάσεως ήταν η πρώτη από τις αρχές που έχουν συναχθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου και, συγκεκριμένα, η αρχή της διατηρήσεως των αμιγώς εθνικών δικαιωμάτων. Ωστόσο, στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ., λόγω της επιβαλλομένης από τη γερμανική νομοθεσία προϋποθέσεως κατοικίας, δεν υπήρχε αμιγώς γερμανικό δικαίωμα επί παροχής για τα τέκνα. Επιπλέον, σύμφωνα με την ερμηνεία που έχει δώσει το Δικαστήριο στο άρθρο 77, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού υπό το φως του άρθρου 51 της Συνθήκης, η

44 — Παράγραφος 15 των προτάσεων, η υπογράμμιση δική μου.

προσέγγιση που ακολούθησαν οι γερμανικές αρχές έναντι των αιτούντων στην παρούσα υπόθεση εξαρτά το δικαίωμα συμπληρωματικής παροχής από μία προϋπόθεση — τη χορήγηση αμιγώς γερμανικής συντάξεως — η οποία δεν επιβάλλεται ούτε από το κείμενο της διατάξεως αυτής, η οποία αφορά σαφώς και τις συντάξεις που έχουν κτηθεί βάσει συνυπολογισμού και τις αμιγώς εθνικές συντάξεις, ούτε από την εθνική νομοθεσία, η οποία εξαρτά τη χορήγηση των οικογενειακών επιδομάτων για τα τέκνα μόνον από την προϋπόθεση της κατοικίας. Όπως επισήμανε το Δικαστήριο, απαντώντας στο πρώτο ερώτημα στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ., η επιβολή μιας τέτοιας προϋποθέσεως κατοικίας από το εθνικό δίκαιο ουδόλως εμποδίζει την εφαρμογή της αρχής της συμπληρώσεως.

40. Είναι αξιοσημείωτο ότι η απόφαση αριθ. 150 της Διοικητικής Επιτροπής, η οποία εκδόθηκε υπό το φως της αποφάσεως στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ., φαίνεται να στηρίζεται σε μια ερμηνεία της εν λόγω αποφάσεως παρόμοια με αυτήν που μόλις ανέπτυξα. Η απόφαση αριθ. 150 δεν κάνει καμία διάκριση μεταξύ των συντάξεων που χορηγούνται βάσει συνυπολογισμού και των συντάξεων που στηρίζονται στη νομοθεσία ενός μόνον κράτους μέλους. Ούτε επιδιώκει να περιορίσει την εφαρμογή της αποφάσεως του Δικαστηρίου σε περιπτώσεις στις οποίες η εθνική νομοθεσία εξαρτά τη χορήγηση οικογενειακών επιδομάτων από τη χορήγηση εθνικής συντάξεως.

41. Ακόμη κι αν η γερμανική νομοθεσία εξαρτούσε τη χορήγηση των γερμανικών οικογενειακών επιδομάτων από τη χορήγηση συντάξεως ή από την καταβολή ορισμένου αριθμού εισφορών [45], η κατάσταση στην υπό κρίση υπόθεση θα παρέμενε πιθανώς αμετάβλητη. Δεδομένου ότι, σύμφωνα με τη ρητή διατύπωση του άρθρου 77, παράγραφος 2, στοιχείο β', σημείο i, του κανονισμού (κατόπιν της εφαρμογής, ενδεχομένως, των διατάξεων περί συνυπολογισμού του άρθρου 79, παράγραφος 1), η κατοικία στη Γερμανία ενός προσώπου που λαμβάνει γερμανική σύνταξη κτηθείσα μόνον βάσει συνυπολογισμού του απονέμει δικαίωμα επί γερμανικών οικογενειακών επιδομάτων, η συλλογιστική του Δικαστηρίου στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ. θα επέβαλλε να διασφαλιστεί ότι το πρόσωπο αυτό δεν θα αποθαρρυνόταν να μεταβεί ελεύθερα σε άλλο κράτος μέλος επειδή θα διέτρεχε τον κίνδυνο, ήδη πριν από τη χορήγηση της συντάξεως αυτής ή από τη γέννηση τέκνων, να απολέσει το ενδεχόμενο μελλοντικό επίπεδο παροχών.

42. Η απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση Durighello δεν προσθέτει τίποτε στην ανάλυση αυτή. Θα μπορούσε ίσως να γίνει επίκληση της αποφάσεως Durighello προς στήριξη του επιχειρήματος ότι η αρχή της διατηρήσεως των αποτελεσμάτων αμιγώς εθνικών δικαιωμάτων και, συνακόλουθα, εθνικών δικαιωμάτων που εξαρτώνται από άλλα αμιγώς εθνικά δικαιώματα θα έπρεπε να διευρυνθεί κατά τρόπο ώστε να καθιστά δυνατή την υπό μορφή δικαιώματος συμπληρωματικής παροχής εξαγωγή εθνικών δικαιωμάτων που εξαρτώνται από τη χορήγηση άλλων εθνικών παροχών, π.χ., συντάξεως, ανεξαρτήτως του αν οι παροχές αυτές έχουν κτηθεί μόνο βάσει της εθνικής νομοθεσίας ή μόνο δυνάμει συνυπολογισμού. Πρόκειται για ένα ουσιώδες ερώτημα, το οποίο είναι όμως εντελώς διαφορετικό τόσο από το ερώτημα που είχε υποβληθεί στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ. όσο και από το ερώτημα που έχει υποβληθεί στην προκείμενη υπόθεση, δεδομένου ότι η χορήγηση των γερμανικών οικογενειακών επιδομάτων λόγω τέκνων δεν εξαρτάται από τη χορήγηση οποιουδήποτε είδους συντάξεως. Επομένως, δεν

45 — Κατά τη γερμανική νομοθεσία, η χορήγηση συντάξεως ορφανού εξαρτάται από την προϋπόθεση να έχει καταβάλει ο αποθανών γονέας εισφορές τουλάχιστον επί 60 μήνες. Όπως προαναφέρθηκε, η προκείμενη υπόθεση, καθόσον αναφέρεται σε ορφανά, αφορά μόνο τα οικογενειακά επιδόματα για ορφανά.

θεωρώ, εν προκειμένω, απαραίτητο να εξετάσω το ερώτημα αυτό ή να εκφέρω άποψη σχετικά με το αν το φιλόδοξο αυτό επιχείρημα θα έπρεπε να γίνει δεκτό στην κατάλληλη περίπτωση.

43. Έρχομαι τώρα στο ζήτημα της νομικής καταστάσεως των ορφανών, στο οποίο αναφέρεται το δεύτερο ερώτημα του εθνικού δικαστηρίου. Το ζήτημα αυτό δεν είχε τεθεί άμεσα με το δεύτερο ερώτημα στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ., το σκεπτικό όμως του Δικαστηρίου στην υπόθεση εκείνη ισχύει και για τις παροχές για ορφανά, όπως ερμηνεύθηκε και από τη Διοικητική Επιτροπή. Τούτο συμβαίνει σαφώς στην περίπτωση ορφανών των οποίων ο αποθανών γονέας είχε ήδη λάβει συντάξεις δυνάμει των νομοθεσιών των κρατών μελών στα οποία είχε εργαστεί πριν από τον θάνατό του. Η τελευταία περίοδος της παραγράφου 2 του άρθρου 78 του κανονισμού προβλέπει ότι η νομοθεσία που ίσχυε για τις παροχές συντηρούμενων τέκνων του δικαιούχου συντάξεως εξακολουθεί να ισχύει μετά τον θάνατο του δικαιούχου αυτού. Στην περίπτωση των ορφανών τέκνων αποθανόντων εργαζομένων οι οποίοι είχαν υπαχθεί στις νομοθεσίες περισσοτέρων του ενός κρατών μελών, αν το ύψος των επιδομάτων για ορφανά προσδιοριζόταν αποκλειστικά βάσει της νομοθεσίας του τόπου κατοικίας τους, θα υπήρχε το ίδιο αντικίνητρο με εκείνο που εντοπίστηκε στην περίπτωση των ίδιων των εργαζομένων στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ., για να μην κατοικήσουν οι δικαιούχοι σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο που καταβάλλει τις υψηλότερες παροχές. Όπως επισήμανε η Επιτροπή, με το υπόμνημα των παρατηρήσεών της, τούτο θα αποτελούσε εμπόδιο για την άσκηση των δικαιωμάτων ελεύθερης κυκλοφορίας από μέρους του επιζώντος γονέα ή του κηδεμόνα. Κατά συνέπεια, θα έπρεπε να καταβάλλεται μια συμπληρωματική παροχή ίση προς τη διαφορά μεταξύ του ποσού της παροχής που καταβάλλεται στο κράτος μέλος κατοικίας του ορφανού τέκνου του αποθανόντος εργαζομένου και του υψηλότερου ποσού το οποίο αυτό θα εδικαιούτο εάν κατοικούσε σε άλλο κράτος μέλος.

Το τρίτο ερώτημα

44. Η συλλογιστική στην οποία στηρίζεται η αρχή της συμπληρώσεως, όπως εφαρμόστηκε στην υπόθεση Αθανασόπουλος κ.λπ. και όπως εφαρμόζεται στην προκείμενη υπόθεση, υπαγορεύει να διασφαλίζεται υπέρ του δικαιούχου συντάξεως ή του ορφανού η καταβολή ολόκληρου του ποσού της υψηλότερης παροχής που προβλέπουν τα άρθρα 77, παράγραφος 2, ή 78, παράγραφος 2, του κανονισμού για ένα συντηρούμενο τέκνο ή ένα ορφανό. Εάν το ποσό της συμπληρωματικής παροχής μειωνόταν, π.χ., κατ' αναλογία των περιόδων ασφαλίσεως που έχουν συμπληρωθεί στα διάφορα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη, όπως προτείνει το εθνικό δικαστήριο, θα παρέμενε άθικτο το αντικίνητρο για την άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας, πράγμα απαράδεκτο. Εφόσον τηρείται η αρχή της διατηρήσεως του κεκτημένου ή υπό αίρεση κτηθέντος δικαιώματος για υψηλότερες παροχές, ο κοινοτικός νομοθέτης έχει την ευχέρεια να κατανείμει διαφορετικά τα οικονομικά βάρη της εφαρμογής της αρχής αυτής· ο ίδιος όμως ο κανονισμός ουδόλως θίγει το ζήτημα αυτό. Όπως παρατήρησε η Επιτροπή, το ύψος των παροχών υπολογίζεται κατ' αναλογία, σύμφωνα με το άρθρο 79, παράγραφος 1, του κανονισμού, μόνον εφόσον είτε το ίδιο το δικαίωμα ή το καταβλητέο στο υπεύθυνο κράτος μέλος ποσό εξαρτάται από τη διάρκεια των περιόδων ασφαλίσεως, εργασίας ή κατοικίας, πράγμα το οποίο δεν συμβαίνει στην περίπτωση της Γερμανίας. Ακόμη όμως κι αν συνέβαινε, οι γερμανικές αρχές θα όφειλαν, δυνάμει του άρθρου 79, παράγραφος 1, να υπολογίσουν αν και σε ποιο ύψος υποχρεούνται *αυτές* να καταβάλουν παροχή σ' έναν δικαιούχο συντάξεως ή σ' ένα ορφανό που κατοικεί στη Γερμανία,

κατόπιν συνυπολογισμού των περιόδων που έχουν διανυθεί σε όλα τα κράτη μέλη. Αυτό το ποσό θα αποτελούσε τότε τη βάση για τον υπολογισμό του τυχόν αναγκαίου συμπληρώματος των παροχών που θα έπρεπε να καταβληθούν στον εν λόγω δικαιούχο συντάξεως ή το ορφανό δυνάμει της νομοθεσίας του κράτους μέλους κατοικίας του δικαιούχου.

45. Κατανοώ την ανησυχία των γερμανικών αρχών κοινωνικής ασφαλίσεως σχετικά με τις επιπτώσεις της αποφάσεως Αθανασόπουλος κ.λπ. επί των δικαιωμάτων των εργαζομένων που έχουν διανύσει μόνον πολύ σύντομες περιόδους στη Γερμανία. Ο κοινοτικός νομοθέτης και το Δικαστήριο προσπαθούν, μέσω, αντιστοίχως, της θεσπίσεως και της ερμηνείας του κανονισμού, να διασφαλίσουν ότι η λειτουργία των εθνικών συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως δεν αποτρέπει τους εργαζομένους από την άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας. Για τους λόγους αυτούς, είναι αναγκαία η υιοθέτηση αντικειμενικών κριτηρίων όσον αφορά την ύπαρξη τέτοιων αντικινήτρων, ανεξαρτήτως του εάν οι επιμέρους εργαζόμενοι είναι επαρκώς ενημερωμένοι σχετικά με τις διαφορές ως προς τα δικαιώματα ώστε να επηρεάζονται οι αποφάσεις που λαμβάνουν. Συνεπώς, ο εντοπισμός των αντικινήτρων τείνει να έχει τυπικό χαρακτήρα. Τούτο έχει ως αποτέλεσμα ότι ελάχιστα λαμβάνεται υπόψη η μικρή βαρύτητα που μπορεί να έχει ένα συγκεκριμένο αντικίνητρο, επί των σχεδίων ενός εργαζομένου, λόγω, π.χ., του ότι είναι χρονικώς απόμακρο. Στην πραγματικότητα, πρέπει να υπάρχει μεγάλη διαφορά εντάσεως μεταξύ του αντικινήτρου που επηρεάζει τον δικαιούχο συντάξεως ο οποίος φοβάται ότι θα χάσει μέρος ενός επιδόματος για συντηρούμενα τέκνα, το οποίο λαμβάνει ήδη και το οποίο αποτελεί μέρος του οικογενειακού του προϋπολογισμού, και αυτού που επηρεάζει — αν επηρεάζει καν — τον εργαζόμενο που δεν έχει ακόμη συμπληρώσει το 30ό έτος της ηλικίας του, ο οποίος δεν έχει αποκτήσει ακόμη τέκνα και για τον οποίο η συνταξιοδότηση αποτελεί μια μακρινή προοπτική. Πάντως, τα σχέδια για το μέλλον ενός εργαζομένου που πλησιάζει την ηλικία συνταξιοδοτήσεως θα μοιάζουν πιθανώς περισσότερο με εκείνα του δικαιούχου συντάξεως παρά με εκείνα του νέου εργαζομένου, στα παραδείγματα που μόλις προαναφέρθηκαν, ενώ το ενδεχόμενο της πρόωρης αναπηρίας ή του πρόωρου θανάτου ουδόλως μπορεί να αποκλειστεί. Ούτε μέσω των νομοθετικών κειμένων ούτε μέσω της ερμηνείας τους από τα δικαστήρια είναι δυνατό να ληφθεί ξεχωριστά πρόνοια για όλους τους συνδυασμούς περιστάσεων υπό τις οποίες ένα συγκεκριμένο αντικίνητρο θα έχει μεγαλύτερες ή μικρότερες επιπτώσεις. Ωστόσο, μολονότι η αντικειμενική προσέγγιση όσον αφορά τον εντοπισμό αντικινήτρων δεν επιτρέπει, εν γένει, τη στάθμιση της πραγματικής αξίας της εξαλείψεως ενός μελλοντικού εμποδίου της ελεύθερης κυκλοφορίας έναντι της επιβαρύνσεως την οποία συνεπάγεται η εξάλειψη αυτή για τα συστήματα κοινωνικής ασφαλίσεως των κρατών μελών με τα οποία ο ευεργετούμενος εργαζόμενος έχει, ενδεχομένως, μια πολύ χαλαρή σχέση, η εφαρμογή της αρχής της συμπληρώσεως μπορεί να έχει, τουλάχιστον εν μέρει, ένα τέτοιο αποτέλεσμα. Η επιβάρυνση του γερμανικού συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως την οποία συνεπάγεται η χορήγηση οικογενειακών επιδομάτων για τα συντηρούμενα τέκνα δικαιούχων συντάξεως που κατοικούν στη Γερμανία μειώνεται κατά το ποσό της παροχής που καταβάλλεται στο κράτος μέλος προορισμού, όπου ο δικαιούχος συντάξεως μεταφέρει την κατοικία του. Η δυνατότητα διατηρήσεως των υφισταμένων επιπέδων των δικαιωμάτων κοινωνικής ασφαλίσεως μπορεί να επηρεάσει συναφώς την απόφαση του δικαιούχου συντάξεως. Επιπλέον, η επιβάρυνση μειώνεται ακόμη και στην περίπτωση που ο δικαιούχος συντάξεως έχει διανύσει το μεγαλύτερο μέρος του επαγγελματικού του βίου στη Γερμανία και μόνο μια μικρή

χρονική περίοδο στο άλλο κράτος μέλος όπου μπορεί να έχει δικαίωμα συντάξεως μόνον βάσει συνυπολογισμού. Ομοίως, το μελλοντικό κόστος των επιδομάτων αυτών μειώνεται στην περίπτωση που ο εργαζόμενος αλλάζει τόπο κατοικίας πριν από τη χορήγηση συντάξεως ή τη γέννηση των τέκνων του.

Πρόταση

46. Ενόψει των θεωρήσεων που προεκτέθηκαν, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει στα ερωτήματα που υπέβαλε το ένατο τμήμα του Sozialgericht Nürnberg τις ακόλουθες απαντήσεις:

«1) Το άρθρο 77, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς, στους μη μισθωτούς και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας, έχει την έννοια ότι τα οικογενειακά επιδόματα για τέκνα συντηρούμενα από δικαιούχους συντάξεως οι οποίοι έχουν αποκτήσει δικαίωμα συντάξεως σε κράτος μέλος όχι βάσει μόνο των νομοθετικών διατάξεων αυτού του κράτους μέλους αλλά βάσει των συντονιστικών διατάξεων της ευρωπαϊκής κοινωνικής νομοθεσίας πρέπει να καταβάλλονται από το κράτος μέλος στο οποίο δεν κατοικούν οι δικαιούχοι συντάξεως, ως συμπληρωματική παροχή ίση προς τη διαφορά μεταξύ του ποσού των προβλεπομένων σ' αυτό το κράτος μέλος παροχών και των παροχών που καταβάλλονται ή προβλέπονται στο κράτος της κατοικίας.

2) Το άρθρο 78, παράγραφος 2, στοιχείο β', του κανονισμού 1408/71 του Συμβουλίου έχει την έννοια ότι τα οικογενειακά επιδόματα για ορφανά τέκνα αποβιώσαντος μισθωτού ή μη μισθωτού ο οποίος είχε υπαχθεί στις νομοθεσίες διαφόρων κρατών μελών πρέπει να καταβάλλονται από το κράτος μέλος στο οποίο δεν κατοικούν τα ορφανά, ως συμπληρωματική παροχή ίση προς τη διαφορά μεταξύ του ποσού των προβλεπομένων σ' αυτό το κράτος μέλος υψηλοτέρων παροχών και των παροχών που καταβάλλονται ή προβλέπονται από το κράτος της κατοικίας, ακόμη κι όταν, στο κράτος μέλος που οφείλει να καταβάλλει τη συμπληρωματική παροχή, δεν υφίσταται δικαίωμα συντάξεως ορφανού ούτε αποκλειστικά βάσει της νομοθεσίας του ούτε βάσει των συντονιστικών διατάξεων της ευρωπαϊκής κοινωνικής νομοθεσίας.

3) Το ποσό της συμπληρωματικής παροχής δεν επιτρέπεται να μειωθεί κατ' αναλογία της σχέσεως των περιόδων ασφαλίσεως που έχουν συμπληρωθεί στο κράτος μέλος το οποίο είναι υπεύθυνο για την καταβολή της παροχής, προς τις περιόδους ασφαλίσεως αυτού του είδους που έχουν συμπληρωθεί στο κράτος της κατοικίας ή σε άλλο κράτος μέλος.»